

TARTALOMJEGYZÉK

MEDITÁCIÓ

Ordass Lajos áhitata és imádsága	1
Székely népének	2

TANULMÁNYOK

+Werner Elert: Törvény és evangélium (bef.)	3
id. Magassy Sándor: Evangélikus hittankönyveink (bef.)	12

EMLÉKEZÉS

Dóka Zoltán: lic. dr. Karner Károly professzor halálának 10. évfordulóján	19
--	----

DOKUMENTUMOK

Ordass Kekenről, Keken Ordassról	22
Keken András: Gyermekvers felnőtteknek	28
A Zsinati Elnökség válasza a Memorandumra	29
+Dedinszky Gyula: Adalékok az egyháztörténet részére	32

TARTALMI ÖSSZESÍTÉS német és angol nyelven	40
--	----

KERESZTYÉN IGAZSÁG

Az Ordass Lajos Baráti Kör negyedévi folyóirata
Független evangélikus teológiai és kritikai lap

Új folyam 24. szám - 1994 TÉL

Főszerkesztő: Botta István 06-22 378 694

Jelen számért felelős: BOTTA ISTVÁN

A szerkesztőbizottság tagjai: DÓKA ZOLTÁN, ITTÉS GÁBOR,
ITTÉS JÁNOS, Id. MAGASSY SÁNDOR

Felelős kiadó: Id. KENDEH GYÖRGY (Tel.: 1-662-523)

Szerkesztőség és kiadóhivatal: 1114 BUDAPEST, Bocskai út 10. sz.

Egyes szám ára: 75 Ft; Évi előfizetési díj: 300 Ft; Külföldre 10 DM

Csekkszám: ORDASS LAJOS BARÁTI KÖR - BUDAPEST - OTP XI. ker. 529-8145-2

Készült a PATE Sokszorosító Üzemében, Keszthely

Felelős vezető: KISS ANTALNÉ

HU ISSN 0865-2163

Törzsszám: 1994/320

Példányszám: 920

Engedélyszám: III./EL/20/1989.

Alapige: Lukács 2:1-20. "Mária pedig mind ez igéket megtartja és szívében forgatja vala." (19. vers.)

MÁRIA KARÁCSONYÜNNEPE

A karácsony szent evangéliumát rendszerint az angyalsereg glóriájának olvasásánál fejezzük be. Ne így tegyük ez esztendőben. Olvassuk végig. Azért, mert jó volna megtanulnunk, hogy a karácsonyt most Mária lelkületével ünnepeljük.

Sok kedves apró vonás van a karácsonyi történetben. Eddig még sohasem tűnt fel, hogy szegény Mária ajkáról egyetlen panaszos szót nem tartalmaz. Egyszerűen azért nem, mert Mária nem panaszkodott. A karácsony csodái közé tartozik ez a szótlan tűrés is.

Emberi tisztességének köntösét készséggel letépték volna róla az emberek. Nyelvük fullánkját így is érezte. Most, amikor minden kíméltre joggal tarthatott volna igényt, lelketlen zsamoki parancsnak engedelmeskedve, otthontalanság utait rója. Lelkébe hasít az emberi szívtelenség megszépíthetetlen ténye. Gyermeke pedig, akit oly szerelemmel várt, rongyokba burkolva, az istálló állatai között, a jászol szalmáján fekszik.

Milyen nagy csodának kellett lennie annak a karácsonynak, hogy ennyi keserűség elnémult, törpévé zsugorodik, sőt valósággal megsemmisül.

Igen! Mária lelke mással volt elfoglalva: "Mária pedig mind ez igéket megtartja és szívében forgatja vala."

Nagyratágult szemmel hallgatta a pásztorok bizonyásgtételét angyalok jelenéséről, Megváltó születéséről, Isten ragyogó dicsőségéről, föld békességéről, jóakarátú emberekről.

Tehát akkor ez azt jelenti, hogy újra itt jártak a földön Isten üzenethordozói - mint akkor, az ígéretadás áldott óráján! Tehát igazzá lett az igaz Isten ígérete! Tehát most valósult meg, amiről évszázadok óta szóltak a próféták! Tehát kezdetét veszi a földön az Isten uralma!

"Mindezeket szívében forgatja vala." Itt van hát a titka a panasz nélküli karácsonynak, a túlárado karácsonyi örömnnek.

A karácsonyt ünnepeljük ezidén Máriával együtt!

Imádság:

IGAZSÁG KIRÁLYA!

Születésed szent ünnepén igazságod fénye térdrekényszerít.

Uram, te jól tudod, hogy őszinte volt szememben a könny, melyen át sokszor néztem fel véres keresztfára. De azt is jól tudod, hogy bölcsődnél nem rendültem meg szívem mélyéig. Karácsonykor inkább a magam boldogságáról álmodtam és ezért nem láttam meg, mit áldoztál te ezért a boldogságért.

Vallást teszek előtted:

Uram! Én sem tudtam, milyen feneketlen mélység az emberi bűn. Uram! Én sem tudtam, hogy mennyire perzselhet az emberi koldusrongy. Uram! Én nem tudtam, milyen kín, ha kivesszett bizalom miatt társtalanul kell élni. Uram! Én nem tudom, hogy halálra fordul az élet, mihelyt elzárja magát Isten éltető szerelme elől. Uram! Én nem tudtam, hogy éppen az ember miatt lehet pokollá a föld.

Te tudtad.

Éppen azért jöttél el karácsonyban hozzánk, mert mindezt jól tudad. Kérlek Uram, töltsd tele most lelkemet magasztaló énekkel, hogy áldani tudjalak téged, minden áldozatra kész szerelmedért. Tied a dicsőség azért, mert eljöttél és kiragadtál a kárhózatból, megszabadítottál a bűn zsarnokságától. Isten szabad gyermekeinek országot alapítottál. Az elsőt és egyetlen, amely nem követeli alattvalói szenvedését és vérért érte, - magad szenvedtél és véreztél.

Bizalommal kérlek, tégy magadévá, országodban mutass helyet nekem. Az igazság utáni vágyat gyújtottad meg bennem, add, hogy ezzel neked szolgálhassak, halálom diadalmas, örök Uram. Ámen. 1952.

1. Aranyat, tömjént, mirhát,
Napkeleti kincset
Hozott három király:
"Üdvözlégy, égi Gyermeke,
Gyönyörű szép Virág!"

2. Vagyon az égen csillag,
Tüze arra villan,
Merre száll az angyal:
"Üdvözlégy, égi Gyermeke,
Gyönyörű szép Hajnal!"

3. Minket is, édes Jézus,
Jászolodhoz engedj,
Ne hagyj kívül árván:
"Üdvözlégy, égi Gyermeke,
Szerelmes szép Bárány!"

/Székely népének/

ÁLDOTT KARÁCSONYI ÜNNEPSZENTELÉST ÉS ISTEN HŰSÉGES
OLTALMA ALATT BÉKESSÉGES ÚJESZTENDŐT KÍVÁN OLVASÓINAK AZ
ORDASS LAJOS BARÁTI KÖR ÉS A KERESZTYÉN IGAZSÁG
SZERKESZTŐSÉGE!

WERNER ELERT

TÖRVÉNY ÉS EVANGÉLIUM

(Befejező rész)

7.

(A *lex semper accusans* maradandó érvényessége a keresztyének számára)

A Szentléleknek a világba való beáradása áll a keresztyén egyház kezdetén. Azóta nem a törvény alatt, még kevésbé a törvényből él, hanem a kegyelemből, azaz szabadságban. Akkor pedig miért nem mondott le a törvény prédikálásáról? Amiről Csel 15 tudósít, amit a páli levelek a törvényről és evangéliumról kifejtének, azt lehetne egyszeri-történeti megoldási folyamatnak érteni. A Csel 15 problémáját olyan emberek okozták, "akik a farizeusok pártjából lettek hívőkké" (5. v.), akik tehát a törvénytől az evangéliumhoz ugyanazt az utat tették meg, mint Pál. Ez a probléma ma ismét aktuális lehet, ha egy törvényhű zsidó számára nyílik meg az út Krisztushoz. De vajon mindenki másra nézve nem jelenti-e ez - a Cselekedetek könyve Péterével szólva -, hogy "kísértitek az Istent, hogy olyan igát tegyetek a tanítványok nyakába, amelyet sem atyáink, sem mi nem tudunk elhordozni"? (15,10)

A keresztyén egyház másként döntött, és éppen ezáltal - tekintettel erre az "istenkísértés" szóra - súlyos felelősséget vett magára. Krisztus "pogányokból lett" tanítványaira ugyan nem tette rá a sínai törvényadás teljes igáját, annál határozottabban ragaszkodott azonban a tízparancsolat maradandó érvényességéhez. Ezt a megkülönböztetést illetően Pálra hivatkozhat, aki "érvényt szerez a törvénynek" (Róm 3,31), aki a tízparancsolatot betöltve akarja tudni (Róm 13,8. kk.), aki azonban egyébként csak a külső célirányosság érdekében lett "a zsidóknak zsidó, a törvény alatt lévőknek törvény alatt lévő" (1Kor 9,20; Csel 16,3; 21,18-26). Ő tehát a tízparancsolaton kívül az egész ótestamentumi törvényadást ténylegesen érvénytelennek tekintette. Ez pedig annyiban mindenesetre megfelel Jézus törvénnyel kapcsolatos álláspontjának, hogy az ő törvényértelmezése is a tízparancsolatra korlátozódik. A megfizetés elvének, az egész ótestamentumi törvény ezen alaptételének azonban, legalább is amennyiben ezt emberek alkalmazzák, nem ad új értelmezést, hanem a maga teljesen ellentétes "én pedig"-jét helyezi szembe vele (Mt 5,38. 43.k.).

A zsidók számára a sínai törvényadás a maga egészében volt életrend. Ha a keresztyénség, Krisztussal és apostolaival egybehangzóan, a törvényadás maradandó érvényességét a tízparancsolatra korlátozza, akkor bizony meg kell kérdezni, hogy vajon ez a keresztyének számára is csupán azt nyújtja-e, mint amit a tóra adott a zsidóknak: kazuisztikus választ a családi, a szociális, a politikai élet minden gyakorlati kérdésére. A válasz csak "nem" lehet. A tízparancsolatból nem válaszolhatók meg sem földi életünknek olyan kis kérdései, mint hogy kössön-e házasságot az ember és kivel, vagy hogy milyen hivatást válasszon, sem a munka-, az adó-, az örökösödési jog gyakorlati-szociális kérdései, sem pedig a kommunizmussal, szocializmussal vagy liberális demokráciával kapcsolatos nagy politikai kérdések. Az ótestamentumi törvénynek Krisztus és apostolai által a tízparancsolatra történt redukálása azt bizonyítja, hogy ez a redukált törvény nem lehet "életünk abszolút egyetlen szabálya", mint ahogy azt Kálvin gondolta.

Eszerint csak az *usus duplex legis** marad meg, amiből ki is indultunk. A törvény célja,

*A cikkben szereplő latin kifejezések és szövegek magyarázata, illetve fordítása a cikk végén a Jegyzetben található.

hogy felfedje az ember bűnét, és hogy a gonoszt legalább külsőleg kordában tartsa. Jézus és az apostolok, ahogy kimutattuk, ténylegesen *lex semper accusans*ként hirdették és alkalmazták. Pál pedig, miközben Róm 13-ban a megfizetés elvének alkalmazását várja a felsőbbeségtől, az *usus politici*st is beleérti. Ebből pedig kiderül, hogy a törvénynek mi a helye az egyház prédikálásában és tagjainak életében.

Az Isten Lélektől vezérelt gyermekeiről szóló páli kijelentések nem pszichológiai önmegfigyelés eredményei, hanem hitkijelentések. A kegyelmes ránk vonatkozó ígérete alapján hihetők. Önmegfigyelésünk szemmel látható eredménye ellenére kell hinnünk ezeket. Amit magunkon megfigyelhetünk, az pontosan egybeesik Róm 7 bizonyágtételével. Az a néhány írásmagyarázó által képviselt vélemény, amely szerint az apostol itt csak hipotetikusán beszél, amikor magát a keresztyénné létele előtti állapotába helyezi vissza, megbukik azon, hogy az apostol korábban farizeus volt, aki a törvényhez való hűségét vitathatatlanul tudta. Még hogy Róm 7-tel nem minden keresztyén tényleges helyzetét érintette volna! S ehhez még hozzávehetjük az apostolok megszámlálhatatlan intését a szakadatlan éberségre, figyelmeztetését az engedetlenség, az elbukás és az eltévelyedés veszélyére. Hát mindannyian nem a saját tapasztalatunkból tudták, hogy a bennünk lévő ember harcban áll a Lélektől vezérelt új emberrel!? Hogy lehetne különben megmagyarázni Péternek a Pál által kifogásolt botlását (Gal 2,14)? Hogyan lenne másként érthető az, hogy János szerint a parancsolatok megtartásán láthatjuk, hogy Krisztust ismerjük (1Jn 2,3), és mégis hazudunk, ha azt mondjuk, hogy nincs bűnünk (1,8)?

Itt van a törvény maradandóan szükséges helye az egyház prédikálásában és tagjainak életében. Nem az új ember felépítését, hanem az ember lebontását szolgálja. Szüntelenül mondania kell nekünk, hogy hazudunk, ha azt mondjuk: nincs bűnünk. Szüntelenül gyakorolja az *usus proprius*t, mert *semper accusans*, és mert sohasem tud más lenni. A Lélektől vezetettnek lenni nemcsak azt jelenti, hogy Krisztus által vezéreltek vagyunk, hanem azt is, hogy őhozzá vezéreltek is vagyunk, mert szüntelenül vádol bennünket a törvény. A törvény *usus proprius*a a régi dogmatikusok nyelvén az *usus elenchticus*, és ezért mindig az *usus paedagogicus* is, amely Krisztushoz terel.

Ebből a célból gyakorolja Krisztus maga is *opus alienum*át, amikor - az Egyességi Írat ismert szava szerint - "a törvényt kézbe veszi, és lelkileg magyarázza azt, és haragját nyilatkoztatja ki a mennyből minden bűnösön, hogy az milyen nagy, s ezáltal a törvényhez utasítja őket, hogy abból először megtanulják igazán ismerni a bűneiket. Ezt az ismeretet Mózes sohasem tudta volna kikényszeríteni belőlük" (SD V,10). Krisztusnak e nélkül a lelki magyarázat nélkül a törvény - ahogy Luther mondja - vagy a farizeusok securitásához, vagy a desperatiohoz, az Istenben való kételkedéshez, a halálfélelem szolgátságához vezet (2. disputáció az antinomisták ellen, WA 39. I,426). Ha azonban aztán Krisztus a maga tulajdonképpeni tisztéhez jut, azaz megbocsátó igéjéhez, akkor a diabolica desperatióból az evangelica desperatio, az Istenben való kételkedésből az ember önmagában való kételkedése lesz, a pestilentissima securitásból a hit merész bizonyossága (430).

8.

(Tertius usus legis a lutheri teológiában? A praecipuus legis usus Kálvinnál)

Van ezen az usus theologicuson (elenchticus, paedagogicus) és az usus politicuson kívül még egy "harmadik haszna (használata) is a törvénynek"? Melanchthon, az Egyességi Írat és Kálvin is igennel válaszolnak erre a kérdésre, azonban különböző módon és különböző megalapozással. Úgy tűnhet, hogy az antinomisták elleni 2. disputációja végén (1538. 01. 13.) Luther is "világosan kifejti" az usus triplex legist, tehát az usus tertium is.* Itt, valóban a végén, a következő mondatok találhatók: Quare lex est docenda? Lex docenda propter disciplinam... atque ut hac paedagogia homines ad Christum perveniant... Secundo. Lex docenda est, ut ostendat peccatum... Tertio. Lex est retinenda, ut sciant sancti, quanam opera requiratur Deus... (WA 39 I,485). Világosabban aligha lehetne az usus triplexet megfogalmazni. Ezek a mondatok azonban hamisítványok. Melanchthon középső Locijából (CR 21,406) másolták ki őket, szinte szó szerint.**

*Így Kawerau: Antinomistische Streitigkeiten, RE 1,988. A disputációk P. Drews (1895) által történt első megjelentetése után a legtöbb kutató csatlakozott ehhez a véleményhez, pl. R. Seeberg: Dogmengeschichte IV,207; Loofs: Dogmengeschichte 4. kiad. 861. 1. l. megj.; Auer: RGG 2. kiad. II,1133.

**Vö. bizonyításomat a Zeitschrift f. Religions- und Geistesgeschichte 1948. 2. számában. A mondatok a disputációról fennmaradt kilenc kéziratból csak kettőben találhatók. Az egyik, Hermelink szerint, egy rossz, datálhatatlan utólagos lejegyzés, a másik Israel Alektriandertől származik, akit csak 1550-ben jegyeztek be a wittenbergi egyetem anyakönyvébe, tehát biztosan nem volt a disputáció fültanúja. Hogy a kérdéses mondatok nem származhatnak Luthertől, a szakértők már abból láthatták volna, hogy itt az usus politicust ("propter disciplinam") usus paedagogicusként értik, holott Luther a törvény pedagógiai funkcióját pontosan az usus theologicushoz számítja! - A következőkben szembeállítom a Luther-szövegbe csempészett mondatokat Melanchthon megfelelő mondataival, amit a ZRGG-ben sajnós elmulasztottam:

A Luther hamisítvány

Lex docenda est propter disciplinam iuxta illud Pauli I. Tim. I: Lex est iniustis posita, atque ut hac paedagogia homines ad Christum perveniant, quemadmodum Paulus ad Galatas 3 ait: Lex est paedagogia in Christum.

Secundo. Lex docenda est, ut ostendat peccatum, accuset, perterrefaciat et dampnet conscientias, ad Romanos 3: Per legem cognitio peccati, item capite quarto: Lex iram operatur.

Tertio. Lex est retinenda, ut sciant sancti, quanam opera requiratur Deus, in quibus obedientiam exercere erga Deum possint.

Melanchthon, CR 21,406

Primum est civile, videlicet ut coherceat, omnes homines disciplina quadam. De hoc officio loquitur Paulus, cum ait I. Tim. I: lex est iniustis posita... huc pertinet etiam dictum Pauli Gal. 3: Lex est paedagogus in Christum...

Secundum officium ac proprium legis divinae et praecipuum est, ostendere peccata, accusare, perterrefacere et damnare conscientias. De hoc officio plerumque loquitur Paulus, ut cum inquit Rom. 3: Per legem cognitio peccati. Item Rom. 4. Lex iram efficit.

Tertium officium legis in his, qui fide sunt iusti, est, ut et doceat eos de bonis operibus, quanam opera Deo placeant et praecipiat certa opera, in quibus obedientiam erga Deum exercent.

Ennélfogva elsősorban Melanchthonhoz kellene tartanunk magunkat, aki a törvény harmadik hasznáról (használatáról) való beszédet meghonosította. Ezen ő azt a feladatot érti, amit a törvény az újjászületetteken teljesít. Először is megmutatja nekik a bűn bennük meglévő maradákat. Azután pedig úgy kell azt prédikálni nekik, hogy őket az meghatározott cselekedetekre tanítsa, amelyekben nekünk Isten akaratának megfelelően kell engedelmességet gyakorolnunk. Isten nem akarja, hogy mi magunk találjunk ki cselekedeteket vagy kultuszt, mert ha az értelmet nem Isten igéje uralja, akkor könnyen tévedhet, és a fonák kívánság hibás cselekedetek helyeslésére viszi, mint ahogy a pogány törvények esetében látjuk. E két feladat közül az első (a bűnök feltárása) egybevág az usus theologicusszal. Csak a másik feladat, a tisztán informátori (ut doceat certa opera) igazolja eszerint, hogy a törvénynek még harmadik hasznáról (használatáról) is beszélünk.

Az Egyességi Irat a kérdésfelvetésben Melanchthonhoz kapcsolódik, a feleletet azonban jobban pontosítja. Álláspontja abban foglalható össze, hogy az informátori funkció szükségességére vonatkozó kérdést az (elérhetetlen) ideális esetben tagadja, az újjászületettek tényleges állapotára való tekintettel igenli, egy tisztán informátori érvényesség lehetőségét azonban teljeséggel tagadja.

Először is lássuk az ideális esetet. "Ha az újjászületettek és Isten kiválasztott gyermekei a bennük lakozó Szentlélek által ebben az életben tökéletesen megújíttatnának, azaz természetükben és annak minden vonatkozásában a bűntől tökéletesen mentesek lennének, semmiféle törvényre, tehát hajcsárja nem lenne szükségük, hanem maguktól és teljesen önként, minden tanítás nélkül, intérs, buzdítás és a törvény hajcsárkodása nélkül tennék, amit Isten akarata szerint tenni tartoznak" (SD VI,6). Ez az eset azonban soha nem következik be. A hívők ebben az életben tökéletesen nem újíttatnak meg. A régi Ádám még mindig rátelepszik természetükre minden belső és külső vonatkozásában (7), és ezért szüntelenül szükségük van a törvényre. Mihez? Semmi esetre sem ahhoz, hogy abból erőt és ösztönzést nyerjenek annak betöltéséhez, mert ahhoz az erőt egyedül a Szentlélek adja nekik. De nem is a puszta információhoz. A Szentlélek sokkal inkább arra használja "a törvényt, hogy azzal az újjászületetteket tanítsa és a tízparancsolatban nekik megmutassa és őket utasítsa, hogy mi Isten kedves akarata..., és figyelmezteti őket arra, és amikorők ebben a hústest miatt lusták, hanyagok és dacosak, ezért őket megfenyíti a törvény által." Mert "A fenyítés a törvény tulajdonképpen tisztá" (11-14). Az Egyességi Irat tehát egyetlen pillanatra sem felejt el a törvény páli-lutheri alapértelmét, amely már a tízparancsolat szövegéből is következik, hogy az mindig a megtorlás törvénye, és hogy az, ha az újjászületetteket oktatja is, akkor sem lehet semmi más.

Eközben, természetesen "az újjászületett" fogalma kettős értelemben kerül elő. Egyszer azt az embert jelöli, "aki a Lélek által újonnan született és a törvénytől szabaddá lett", aki ugyan "a törvény körén belül van", de "többé nem a törvény alatt, hanem a kegyelem alatt van" (17). Az ilyennek "nincs többé semmi kárhóztatása". Ezt tudja az Egyességi Irat is. Aztán pedig azt az embert érti ezen, aki az újjászületés ellenére még belső ellentmondásban él, "mert a régi Ádám, mint a vad és csökönyös számár, részben benne is megvan" (24). Újjászületetten tehát az embert a maga földi valóságában érti, aki, ha kegyelmet nyert is,

A másik, itt ismételt hivatkozott hely Luther 1522-es Kirchenpostilláiból (WA 10 I. 1. 457. 1. 2. kk.), ahogy már másutt ugyancsak kimutattam, itt egyáltalában nem jön számításba. Az emberek első két ott említett fajtája együtt képviseli az usus politicust, míg a harmadik mind az elsőt (a theologicust), mind a tertius usust kellene, hogy képviselje. De akkor éppen e között a kettő között nincs különbség.

mindig megkegyelmezett bűnös marad. A szűkebb értelemben vett újjászületett a régi Ádámmal feloldhatatlan perszonálunióban van. Személyileg azonos mind a kettő. Ezek azonban nem két része, hanem két oldala egy és ugyanazon személyiségnek. Ennek a kétoldalúságnak lényegi alapja nem abban van, hogy az ember részben bűnös, részben nem bűnös, hiszen egy tapasztalatilag bűntelen újjászületett egyáltalán nem létezik, hanem abban van, hogy ő Isten látóterében van, aki őt a törvény szerint elítéli, az evangélium szerint azonban megkegyelmez neki. Ha magamra tekintek, mondja Luther, úgy minden caro (= hústest), azaz minden bűn. "Ha Krisztusra nézek, akkor teljesen szent és tiszta vagyok, és egyáltalán semmit sem tudok a törvényről" (Nagy Gal. Komm., WA 40 I, 537).

E szerint a lutheri értelmezés szerint, amely pontosan megfelel a pálinak, a keresztyén életében sem jön el soha az az időpont, amikor a törvénynek csak informátori jelentősége lenne a számára. Ha Krisztusra tekintünk, úgy a törvény egyáltalában nem számít. Ha azonban önmagunkra nézünk, akkor mindenképpen érvényes ránk, de nem úgy, mintha csak azt kellene tőle megkérdeznünk, hogy mit kell tennünk, hanem úgy, hogy a keresztyén ember fölött is állandóan Isten ítéletét mondja ki, amely bűnössé tesz bennünket. Ez azonban így mindig a lelkiismeretünk próbatétele is, kísértés vagy a securitasra, vagy a desperatoria, amelynek csak az evangélium kegyelmi ígéretébe vetett hittel állhatunk ellen. A törvény a keresztyént is mindig támadja. Ennek következtében a keresztyén ember számára is mindig fennáll a törvény és evangélium közötti kibékíthetetlen ellentét.

Ha ennek megfelelően a "törvény harmadik hasznán" egy pusztán informátori érvényességet értünk, akkor egyet kell értenünk azokkal az északi teológusokkal, akik a törvény harmadik hasznáról szóló tanítással kapcsolatban nemrég úgy nyilatkoztak, hogy az összeegyeztethetetlen a törvény és evangélium lutheri értelmezésével.* Ha ezt a fogalmat a teológiában továbbra is használni akarjuk, akkor azt csak az Egyességi Irathoz hasonlóan tehetjük, azaz a fogalmat mint a törvény érvényességi körével, de nem mint különleges funkciójával kapcsolatos kérdésre adott feleletet használhatjuk. "A törvény harmadik használata (haszna)" így a törvénynek az újjászületett ember számára való jelentőségét fejezi ki annak tényleges földi állapotában, nem pedig földi tökéletességében, ami nem is létezik. Az újjászületett hívő földi valóságában azonban a törvény állandóan az usus theologicust is gyakorolja, úgy, hogy rendületlenül rábizonyítja a bűneit.

Kálvin is tanítja a törvény hármas hasznát (használatát). A pedagógiai funkciót, amelyet Luther az usus theologicusban, Melanchthon az usus politicusban látott, ő mindkettőre vonatkoztatni akarja. A Luthertől való eltérést, ami ebben kifejezésre jut, nem szükséges itt követnünk, mert ez egy másik ponton még kézzelfoghatóbbá válik. Ez nem csupán abban áll, hogy a törvény harmadik hasznát egyáltalán tanítja, ebben osztozik Melanchthonnal, hanem hogy a harmadik használatot usus praecipuusnak, a törvény tulajdonképpeni hasznának mondja. Így ez a használat rang tekintetében mindenesetre arra a helyre kerül, ami Luther szerint az usus theologicust (elenchticus, paedagogicus) illeti. Ezen a ponton Melanchthon végig Luther oldalán maradt (CR 21,405; 717). Luther a nagy Galata-előadásban (kinyomtatva 1535-ben) az usus theologicust usus praecipuusnak vagy propriusnak

*Lennart Pinomaa: Der existentielle Charakter der Theologie Luthers, Ann. Acad. Scient. Fennicae B XLVII, 3. Helsinki 1940. - Ragnar Bring: Gesetz und Evangelium und der dritte Gebrauch des Gesetzes in der lutherischen Theologie, Schriften der Luther-Agricola Gesellschaft in Finnland 4, Helsinki, 1943. 43. kk. I.

nevezi.* Ezzel szemben Kálvin: *Tertius usus, qui et praecipuus est et in proprium legis finem proprius spectat, erga fideles locum habet, quorum in cordibus iam viget ac regnat Dei spiritus* (Inst. II,7,12). Az, hogy Kálvin itt ugyanazokat a kifejezéseket, a praecipuust és a propriust, amelyekkel Luther az usus theologicus tünteti ki, a törvény harmadik használatára (hasznára) alkalmazza, aligha ad lehetőséget más feltételezésre, mint hogy Kálvin itt tudatos éllel Lutherral polemizál.

Kálvin véleménye szerint a törvény a maga tulajdonképpeni célját csak a hívőkön éri el, és pedig nem annyiban, amennyiben még ömberek, hanem amennyiben új emberek, akik a Szentlélek uralkodik. Rajtuk teljesíti tisztán informátori feladatát, és ez számukra, ahogy Kálvin kifejezetten megjegyzi, ösztönzés is a betöltésére. Teljesen világos, hogy itt sokkal többről van szó, mint pusztán hangsúlyeltolódásról. Kálvinnak a törvény harmadik és tulajdonképpeni használatáról szóló tanításában van annak végső magyarázata és kitéjesedése is, hogy ő a törvényt "reigle de bien vivre et justement"-ként értelmezi. Ő hisz egy nomologikus egzisztencia lehetőségében, amelyben a törvény nem fordul az ellen, aki kapcsolatba kerül vele. Hogy ez a törvény, de az evangélium lutheri értelmezésével is ellentétben áll, a világ számára közömbös lehet. Számunkra sem lenne Luther tévedhetetlen, akkor sem, ha pápa lett volna. Kálvin értelmezését először sokkal inkább maga a tízparancsolat szövege cáfolja meg, amelyben ő életünk abszolút egyetlen szabályát látja (Inst. II. 7,13), pedig a tízparancsolat a megtorlás törvényét proklamálja. Másodszor Krisztus és Pál ugyanúgy megcáfolják, akik a tízparancsolatot szintén a megtorlás törvényeként értelmezik. Ha a magunk számára is hallgatnunk kell a törvényt, amit semmi esetre sem spórolhatunk meg, akkor az sosem szolgál a számunkra pusztán információként, hanem állandóan kimondja fölöttünk Isten ítéletét, azt, amely a törvénynek megfelelően mindig elítélés.

De, - végül is valóban nem kell megmondania a törvénynek azt, "amit tennünk kell"? Nincs szükségünk az isteni parancsolatokra is a praktikus, szociális, politikai élethez? Ezt a szolgálatot azonban, ahogy már mondtuk, a tízparancsolat egyáltalán nem tudja megtenni nekünk. Emil Brunner, aki arról, "amit tennünk kell", nagyon sokat gondolkodott és írt, szükségesnek tartotta, hogy "Gerechtigkeits" (igazságosság) c. igen figyelemre méltó könyvében a természetjoghhoz nyúljon vissza ennek a kérdésnek megválaszolásához. A tízparancsolat pedig éppen ott, ahol az emberi egymásrautaltságot érinti, egyáltalában nem parancsokat, hanem csak tiltásokat tartalmaz. Luther a magyarázataiban ezeknek a tiltásoknak is pozitív értelmet tulajdonít. Azoknak a szavaknak a magyarázatában azonban, amelyek az eredeti szövegben az első parancsolatot követik, s amelyeket ő a végére helyez, kifejezetten arra emlékeztet, hogy a tízparancsolat a megfizetés törvénye. Ez pedig határozott bizonyítéka annak, hogy ő az usus elenchiticus nélküli tertius usust nem ismeri. Ám, ha a tízparancsolatból ki is tudnánk ügyeskedni az életünk valamennyi gyakorlati kérdésére vonatkozó útbaigazítást, a gyakorlati következtetések, amelyeket azokból levonnánk, feltétlenül emberi következtetések lennének, megterhelve a minden emberi döntést jellemző összes bizonytalansággal. A tízparancsolat tiltásai azt a veszélyzónát jelölik, amelyben a gonosz emberi életünkbe, szociális életünkbe is, betöréssel fenyeget, és mindig újra be is tör. S jelzik egyúttal azt a harcvonalat is, amelyen a Róm 13 szerint tisztét gyakorló államhatalom is a gonosznak gátat kell, hogy vessen. Hogy azonban Isten ezzel egy meghatározott állami alkotmányt követelne és milyent, arról nincsen szó. Még ha itt mégoly

*Luther egyéb szinonimáit a ZRGG-ben más helyen állítottam össze.

engedelmességre készen szeretnénk is megtudni Isten akaratát, mindig a saját felelősségünk kockázatával kell tennünk mindent. Mindazok a cselekedetek, amelyek hitből történnek, merész (kockázatos: gewagte Werke) cselekedetek. Mi egyetlen döntésünkkel sem azért állhatunk meg Isten előtt, mert az a törvénynek megfelelő, hanem mindig csak a bűnbocsánat reményében.

Kálvin azt gondolja, hogy azáltal, hogy a Szentlélektől irányított hívő embernek is egyetlen normájává teszi a törvényt, megadja neki azt a tisztességet, amely azt mint Isten igéjét megilleti. A valóságban azonban ezáltal éppenséggel megerőslenedik, mert ebből a célból ki kell irtani belőle a benne Istentől magától kijelentett megtorlás-gondolatot. A törvény és evangélium tárgyi dialektikája így kiegyenlítődik. Egyedül így lehetséges Kálvinnak az evangéliumot a törvény világosabb megjelenéseként érteni. Ez persze azt eredményezi, hogy - fordítva - az evangélium is törvényszerű vonásokat vesz fel. Ez látható például akkor, amikor a hitet engedelmességgént definiálják. A lutheri hitvallások azt fiduciának értik, és az "új engedelmesség" a hit révén merészelt, de éppen ezért vele nem azonos jó cselekedeteket értik. Csináljunk csak egy próbát! Mikor Jézus a kananeus asszonynak azt mondja: "Ó, asszony, nagy a te hited" (Mt 15,28), s ha emellett még meggondoljuk azt is, ami ezt megelőzte, - akkor vajon az engedelmességét dicséri? Zsid 11,1-ben lehetne engedelmességet tenni a hit helyére? Jánosnál ugyan a hit a szeretet mellett az isteni parancsolat tartalmának tűnik (1Jn 3,23). De ebből arra következtetni, hogy a hit engedelmesség, nem értelmesebb, mint az, hogy a szeretet engedelmesség. Mít nyernénk ezzel a szeretet lényegének értelmét illetően? Vagy a hit lényegének értelmére vonatkoznak? Az evangélium nominista félreértelmezései mutatkoznak meg továbbá abban, hogy Krisztus országát parancsuralma révén megvalósított impériumnak értik, vagy hogy Krisztust - ennek megfelelően - törvényadóként jellemzik a református hitvallásokban.*

Úgy véljük: azzal a mondattal, hogy az evangélium csak világosabb megjelenése a törvénynek, az evangéliumot ugyanúgy megerősítjük, mint a törvényt azzal a mondattal, hogy az ítélet a kegyelem. Kálvin értelmezése nem felel meg Istennek az apostolok által tanúsított üdvökonómájának. Ő a törvényben az ember Istenhez való viszonyának végső szabályozását látja. Az evangélium az üdvösségnek nem másik útját hozta, hanem csak a törvény megvilágítására szolgál. Csak kisegítőként lépett be, mert a törvény egyedül nem érte el a célját. Az evangélium a törvény szolgálatában áll. Ha ez igaz lenne, akkor Gal 3,19-nek így kellene szólnia: "Az evangélium a bűnök miatt adatott" (prosetethé; vö. pareisélthen, Róm 5,20). Pál azonban ezt nem az evangéliumról, hanem a törvényről mondja. Nem az evangélium szolgál a törvénynek, hanem a törvény az evangéliumnak, mert az mindenkit vétkekké tesz, mert először mindannyiunk szájának el kell némulnia (Róm 3,19), hogy megtanuljuk: merész tetteinkkel együtt is csak kegyelemből élünk. Vagy a törvény, vagy az evangélium az Isten útjának vége az emberekkel, de nem mind a kettő. Ezek úgy állnak egymással szemben, mint a halál és az élet. Mi a másodikat hisszük.

Fordította: Ittész Gábor

A fordítás a kiadó, az Evangelischer Presseverband für Bayern e. V. München szíves engedélyével készült.

*Tovább itt ezt nem fejtjük ki, mert a Regnum Christi c. tanulmányban bővebben van szó erről, fentebb a 78. és 84. lapon. (Ugyanebben a kötetben. Ford.)

Jegyzetek:1. Latin szakkifejezések:

lex semper accusans: a mindig vádoló törvény
 usus: használat, haszn
 usus legis: a törvény használata, haszna
 usus duplex/triplex legis: a törvény kettős/hármas haszna
 u. tertius: (a törv.) harmadik haszna
 u. politicus: (a törv.) politikai, társadalmi haszna
 u. proprius: (a törv.) sajátos, jellemző haszna
 u. praecipuus: (a törv.) különös, sajátos haszna
 u. theologicus: (a törv.) teológiai, lelki haszna
 u. elenchticus: (a törv.) intő, feddő haszna
 u. paedagogicus: (a törv.) dorgáló, fenyítő, terelő haszna
 opus alienum: nem sajátos munka, mű, működés
 securitas: biztonság, magabiztosság
 pestilentissima securitas: a legdögvésesebb, legkártékonyabb magabiztosság
 desperatio: kétségbeesés, reménytelenség
 diabolica desperatio: ördögi kétségbeesés
 evangelica desperatio: evangéliumi (és így reményteljes) kétségbeesés
 fiducia: bizalom

2. Quare lex est docenda?...:

Miért kell a törvényt tanítani?

A törvényt a fegyelmezés miatt kell tanítani... mégpedig, hogy ezáltal a pedagógia által az emberek Krisztushoz jussanak... Másodszor: A törvényt azért kell tanítani, hogy megmutassa a bűnt... Harmadszor: A törvényt meg kell őrizni, hogy tudják a szentek, vajon milyen cselekedeteket keres Isten...

3. A Luther hamisítvány:

A törvényt a fegyelmezés miatt kell tanítani, miként Pál ezt 1Tim 1-ben mondja: A törvény a törvényszegők ellen adatott, mégpedig, hogy ez által a pedagógia által az emberek Krisztushoz jussanak, ahogy Pál Gal 3-ban mondja: A törvény Krisztusra vezérlő pedagógia.

Másodszor: A törvényt azért kell tanítani, hogy megmutassa a bűnt, vádoljon, megértse és elítélje a lelkiismereteket, Róm 3: A törvény által van a bűn felismerése; hasonlóképpen a 4. részben: A törvény haragot eredményez.

Harmadszor: A törvényt meg kell őrizni, hogy tudják a szentek, vajon milyen cselekedeteket keres Isten, amelyekben az Isten iránti engedelmességet gyakorolhatják.

4. Melanchthon CR 21,406:

Az első a polgári (haszna), tudniillik, hogy minden embert egy bizonyos fegyellemmel féken tart. Erről a tiszteiről mondja Pál, amikor 1Tim 1-ben így szól: a törvény a törvényszegők ellen adatott... erre vonatkozik az is, amit Pál Gal 3-ban mond: A törvény Krisztusra vezérlő pedagógus...

Az isteni törvény második vagy sajátos tiszte és előnye: napfényre hozni a bűnöket, vádolni, megrettenteni és elítélni a lelkiismereteket. Erről a tiszteiről beszél a legtöbbet

Pál, ahogy Róm 3-ban is szól: A törvény által van a bűn felismerése, és szintén Róm 4-ben: A törvény haragot vált ki.

A törvény harmadik tiszte azokban, akik hit által igazak, az, hogy őket is tanítja a jó cselekedetéről, hogy vajon milyen cselekedetek tetszenek Istennek, és előre elkészít bizonyos cselekedeteket, amelyekben az Isten iránti engedelmességet gyakorolják.

5. "Ezzel szemben Kálvin":

A harmadik haszna, és ez a különleges (haszna), és a törvény sajátos célját kíváltképpen mutatja, hogy a hívőkre nézve kiemelt szerepe van, akiknek a szívében már hatékony és uralkodik Istennek a Lelke.

Vissza kell térnünk a Biblia tulajdonképpeni értelméhez és jelentőségéhez!

A Biblia tesz köztünk bizonyosságot Isten kinyilatkoztatásáról: arról, hogy Isten a bűnbe süllyedt embert Krisztusban és Krisztus által megmenti, megváltja a bűnnel és halálnak a hatalmából, vele újból közösségre lép s neki örök életet ad. Amit Isten Krisztus által véghezvitt, számunkra a Szentírás ígéje által lesz eleven, hozzánk szóló, bennünket illető kézzel fogható valósággá. Ezért a Szentírás nemcsak tanúságot tesz Isten kinyilatkoztatásáról, hanem egyúttal közvetíti is azt számunkra: a Szentlélek rajtunk az írás ígéje által végzi el munkáját. Ugyanígy van az Egyházban: hiszen a Szentlélek sohasem hív olyan egyedeket megtérésre, akik egymásról semmit sem tudnak, hanem mindig gyülekezetet épít. Egyházba hívja és gyűjti egybe mindazokat, akik az ígét hittel fogadják. Az Íráson keresztül közli velünk Isten akaratát, láttatja meg velünk Tőle elszakadott bűnös-voltunkat, ítél és kárhoztat minket bűneinkért, hív megtérésre, ad bűnbocsánatot a megtérő bűnösnek, vigasztal és erősít, támaszt bennünk új, neki kedves életet, formál bennünket új emberré.

Egykor Luther is így ismerte fel és értette meg Istennek az Írásban keresztül hozzánk szóló ígét. Ő juttatta érvényre, hogy az Írásnak tulajdonképpeni és egyetlen tartalma Krisztus, aki az ígén keresztül közeledik hozzánk. "Ha Krisztus ezerszer megfeszítettet és meghalt volna is értünk, az nem használna semmit, ha nem jönne az ige, ki nem osztaná és oda nem ajándékozná nekem (Krisztust) és azt nem mondaná: Ez a tied." Luther azt is meglátta, hogy az Írásba foglalt ige nem kizárólag száraz, önmagában holt tudósítás arról, amit Isten véghezvitt. Nem is csak tudomásunkra hozza Isten akaratát (a törvényt) és kegymét (az evangéliumot). Az ige ennél sokkal több: hatékony eszköz Isten kezében, melynek segítségével és felhasználásával véghezviszi rajtunk ítéletét és kegymében részlétet. Az ígének teremő ereje van, az "Isten ekéje". Mert Krisztus mint a testté lett Ige a "mindig aktív Isten" ("deus actuosissimus"), akinek minden szava cselekedet.

Luther az Írásban mindig ezt a Krisztust kereste és találta meg. Ezért nem került az Írás betűjének a rabságába. Számára sohasem a betű volt a döntően fontos, hanem Krisztus, aki a szavak betűjén keresztül közeledik hozzánk. Luther tudta, hogy "a betű megöl, a Lélek pedig megeleveníti" (II. Kor. 3, 6.). Ezért nem volt számára az Írás törvénykönyv, "papiros-pápa". Ellenkezőleg, hihetetlen szabadsággal ismerte fel a Szentírás emberi oldalának a gyarlóságait és állapította meg, hogy írás az, "ami Krisztust hirdeti" - függetlenül attól, hogy kitől származik az illető írat. Tudta és teljes bizonyossággal hitte, hogy Isten Lelkének van ereje még az olyan iratot is eszközként felhasználni, melyet netalántán egy Pilátus vagy Heródes szerzett.

Csak ilyen értelemben lehet az Írás az evangélikus egyházban minden hitnek és életnek a zsinórmértéke. De ilyen értelemben azután az Írás valóban építi az Egyházat

Id. MAGASSY SÁNDOR

"EVANGÉLIKUS" HITANKÖNYVEINK (4)

Sorozatunknak ebben a befejező részében - az előzőkben elmondottakra tekintettel - már rövidre fogottan is elegendő rámutatnom a súlyos biblia- és hitvallásellenes szemlélet gyakorlati következményeire. Voltaképpen az egész cikksorozatnak az (volt) a célja, hogy világossá tegye: monopolhelyzetbe juttatott hittankönyveink I-IV. kötetei nem felelnek meg azoknak a követelményeknek, melyek a valóban evangélikus hittankönyvektől elvárhatóak lennének. A hittani hibák részletes felsorolása fárasztó monotonná válna mondani-valómat. Ezért már az előző írásomban kiválasztottam egyes részleteket, melyeket alkalmasnak véltem a lutheri teológiától eltérő, illetve az annak megfelelő szemlélet demonstrálására. Ezúttal két fejezetet szeretnék kiemelni a "Hi. IV." anyagából, közben azonban nem csupán a kritikai szempontokat igyekszem szem előtt tartani, hanem a lutheri teológiára jellemző "ígéret - ígéret beteljesedése" tétel problematikus pontjára is kitérek majd.

"Urunk szolgálatában" (Hi. IV.)

A tankönyv címével nincs túl nagy baj, bár teljes mértékben sugározza a diakóniai teológiát. A gyermeknek ki sem kell nyitnia a könyvét: következetesen szembesülhet azzal az egyébként szép keresztyén hit- és tantétellel, hogy életünk értelme a szolgálat.

Idézzük emlékezetünkbe a már vizsgált tankönyvek címeit. Az alapot a gondviselés hit jelenti: Isten kezében van a világ és az ember. Világ és ember egyaránt szép és jó és tökéletes (volt), ezt azonban az ember engedetlensége megrontotta. Feltűnik ugyan a periférián a Sátán is, de hangsúlytalanná válik mindent megrontó szerepe. Az a mozzanat pedig egyenesen elsikkad, hogy az Istennel közösségre teremtett ember halálos rabságban vergődik, s esélye sincs a szabadulásra. Meggondolkoztat az a tény, hogy pl. a katolikus hittanítás bibliai anyagát Jézus Krisztussal kezdi, vagyis vitathatatlanul krisztocentrikusabb, mint az evangélikus hittankönyv. (Hozzá lehet tenni azt is, hogy ugyanakkor jellegzetesen "katolikus", mivel az első órák anyagába beledolgozza az őrangyaloknak és a védőszenteknek jelentőségét is.) A második hittankönyv a hit megtanulhatóságának tévújtára vezeti a gyermeket. Mennyivel jobb megoldást találtak a református tankönyvírók, amikor megelégedtek a szerény és egyszerű "Te taníts engem" címmel. Ők ugyanis - Jóbbal együtt - világosan látják, hogy Isten nem hinni, hanem az Ő útjaira tanít. Harmadik lépcsőfokként a megtanult hitben való előrehaladás (a szektás tanításra jellemző "tökéletesedés") követelménye kerül homlokterbe. Ezt a folyamatot tetőzi be a szolgálatra (diakóniára!) rendeltetés hangsúlyozása. Egy teológiai koncepció így érvényesül már a kezdeteknél. Ezt fejezi ki Ágendánk egész igehirdetési rendje is, amely elsősorban felnőtteknek sulykolja tudatába és szívébe a szolgálatra (emberszolgálatra) hívó és küldő Isten konkrét üzenetét. Ha erre az összefüggésre tekintettel vagyunk, akkor a szemléleti torzulás súlyosságát nem vitathatjuk.

A "Hi. IV." újszövetségi anyagából vett szemelvénnel kezdem vizsgálódásomat. A 32. §. főcíme: "Én pedig azt mondom nektek", alcíme: "Részletek a Hegylbeszédből" (vö. IV. 127-130.).

A könyv főszerzője több ponton eltorzítja a Biblia mondanivalóját. Nem a szerzők találták ki, csak átveszik a hagyományos fordítási hibát az ízét vesztett sóról. Amikor ugyanis Jézus az "Ízeten" ("keserű") só képét használja (Mt 5,13 és Lk 14,34-35), akkor nem a só

állapotváltozásáról szól, hanem egyszerűen a kétféle állapotú sót állítja egymás mellé **ellentétpárként**. Nem azt mondja, hogy a só ízetlenné válik, hanem azt, hogy a jó só mellett **létezik** ízetlen ("keserű") só is. A szövegösszefüggésből ugyanez derül ki. Jézus az Ő tanítványát állítja párba azzal, aki nem az Ő tanítványa. A tanítvány a "jó só", a "tartóában világító lámpa" és a "hegyen épült város". Aki viszont nem tanítvány, az mindennek az ellenkezője (vö. Mt 5,13-16).

A többi hiba már a "Hi. IV." íróinak önálló munkája. Érdekes és jellemző, hogy az 1930-as években használt Kemény Lajos, az 1950-es évek elején kibocsátott Botta István és az 1950-es évek végétől e tárgyalt sorozat megjelenéséig kapható Kinczler Irén által írt hittankönyvek egyike sem tárgyalja ezt a tanítási egységet. Nem tudok szabadulni attól a gondolatától, hogy a sajátos tematika a törvény újabb "elmélyítése" szempontjából kapott kiemelt szerepet a tankönyvsorozat záró kötetében.

A bibliai szöveg értelmét megváltoztatja az a betoldás, mely szerint a világosság árasztása a jó példaadással egyenlő. Jézus nem egyszerűen "jó példaadásra" buzdít, hanem arra, hogy a "tanítványság" emberek között világító fényét látók Istent dicsőítsék, és ne a tanítványt, aki csak e torz, etizáló szemléletben válhat emberi példaképpé. A "hallottátok", hogy **megmondattok a régieknek**" (Mt 5,21.27.33.38.43) passzívumos igealakja félreérthetetlenül arra utal, hogy "Isten adta tudtul őseiteknek", s nem arra, mintha csupán holmi mendemonda lenne. A "Hi. IV." szerint ugyanis mindössze arról van szó, miszerint "hallottátok, hogy **régen azt mondták**" (általában az emberek), vagyis régtől fogva ilyen az emberi közvélemény. A bibliai szöveg "átalakítása" következetesen ismétlődik az egész tanegységben, még hozzá úgy, mintha mindezt Jézus mondta volna. Pedig Jézus nem emberi félreértéseket korrigál, hanem az Isten által adott korábbi rend tanítványaira érvényes új tartalmát jelöli meg.

A feldolgozásban szereplő kérdések és feleletek között alig találni elfogadhatót. Tárgyunk összefüggésében csak egy mozzanatra utalhatok: Jézus a tanítványok életét "a lámpa fényéhez hasonlítja, amely segít tájékozódni a sötétben. (...) Nélkülözhetetlenek az olyan emberek, akik segítenek tájékozódni és utat mutatni. (Jézus magát is mondja a világ világosságának a 30. leckében)". A "segítés" egyébként a diakóniai teológia mindenütt szívesen alkalmazott búvszava. Emlékezzünk: korábban tanítani kellett már, hogy az Ördög "segít megfogalmazni vágyainkat" (vö. Hi. III. 15. §., 67. lp.). Most a Hi. IV. írói arra emlékeztetnek - utalva a 30. leckére -, hogy Jézus segít a tájékozódásban, hiszen magát is világosságnak mondja. Itt válik igazán megragadhatóvá az az antropocentrikus (emberközpontú) szemléletmód, amelyben Jézus csak mint egy (tökéletes) ember jelenik meg ebben a világban. Hiányzik az a bibliai üzenet, amely keresztyén hitűnknek is nélkülözhetetlen alapja: hogy ti. **Jézus az Isten Fia!** Ezt a torzulatot találjuk meg a Hi. IV. első főfejezetében is. A szerzők látszólag pontosan átvesszik a korábbi hittankönyvek feldolgozásaiból az "Isten szolgálói" címen közölt ószövetségi történeteket. Valójában azonban több helyen alkalmaznak torzító betoldásokat. Groteszk dolog "Isten szolgáljaként" tanítani az apja ellen lázadó Absolonról, a bálványimádó Acháb királyról és Jezabelről. Az pedig végképp megengedhetetlen, hogy Jézust is belesorolja az Isten szolgálái közé, "aki nagyobb, mint Keresztelő János". (Külön téma lehetne, hogy viszont elhagyják Gedeon történetét, amely az evangélikus hittantanítás egyik legjellegzetesebb tanegysége, s valamennyi korábbi feldolgozásban megtalálható!)

A Hegybeszédben szerepel az a jézusi mondás is, mely szerint "aki arcul út jobb felől, tartsd oda a másik arcodat is..." stb. (Mt 5,39). Az etizáló túlbuzgóság jellegzetes példája áll előttünk a rá vonatkozó (5) kérdésben: "Mít mond Jézus ezekkel a színte megvalósíthatatlan szavakkal?" A válasz első fele még elfogadható: "Jézus tudja, hogy a bosszú és a gyűlölet összefüggő láncolatot képvisel". A gond azonban már itt is az, hogy Jézus **nem a bosszúállás és gyűlölet ellen** szól, hanem az igazságtalanság, méltánytalanság és erőszakítétel mértéken felüli elszenvedésére tanít. A folytatás teljesen hibás: "Ezt csak áldozat árán lehet megszakítani. Legyünk erre készek". Jézus nem az emberi áldozathozatalra biztat, hanem Önmagában, - mint a Törvény egyetlen betöltőjében - mutatja fel azt az "áldozatot", mely gyümölcsöt hoz azoknak az életében, akik az Övéi. Ide vonatkozó példaként kínálkozik az Újszövetség egy furcsa, alig-alig figyelemre méltított igéje: "Vagyontok elrablását is örömmel(!) fogadtátok, mivel tudtátok, hogy nektek értékesebb és maradandóbb vagyontok van" (Zsid 10,34). Az egyház történet az összegülekezeti idejétől napjainkig tele van "nevesített" példákkal.

Elképesztő a "Hogyan bánik Isten az emberekkel?" kérdés és a rá adott válasz: "Nem kivételezik. Felhossa napját mind a jókra, mind a gonoszokra. (...) Nemcsak azokat szereti akik arra érdemesek, vagy akiktől köszönetet várhat. Ezért biztat Jézus, hogy tegyünk jót akkor is, ha nem várhatunk érte viszonzást, mert így tesz a mi Mennyei Atyánk is". A válasz biblia- és hitvallásellenes volta abban ragadható meg, hogy "Isten nemcsak azokat szereti, akik arra érdemesek". A Kiskaté I. hitágazat magyarázatában ez áll: (Isten) "megvéd és megőrzi minden gonosztól. Mindezt pedig csupán atyai, isteni jóvoltából és irgalmasságából cselekszi: én arra sem érdemes, sem méltó nem vagyok". Ugyanitt a Miatyánk 5. kérésénél a felelet szerint "mindabból, amit kérünk, semmire sem vagyunk méltók, vagy érdemesek; mégis kérjük, hogy mindezt kegyelemből adja meg nekünk". A Bibliában ezt találjuk: "Az ember szívének indulatja gonosz az ő ifjúságától fogva" (1 Móz 8,21b).

Megdöbbenő a szoros kapun átmenetel és a széles úton járás képéhez fűzött magyarázat: "Nem attól függ, hogy jó irányba haladunk-e, hogy sokan mások is járnak az úton. Mindenkinek magának kell megkeresnie és Jézusra figyelnie, hogy megtalálja az örök élet útját". Ez a megállapítás a lehető legtisztábban tanítja Pelagius tévelygését, amellyel már Augustinus is szembeszállt, s amelynek enyhített változatban való továbbélése is elegendő volt ahhoz, hogy Luther a nyilvánosság elé lépjen, elindítva ezzel a tétével az egyház reformációját. Pelagius vélekedése szerint ugyanis az embernek megmaradt a döntési képessége az üdvösség és kárhozat választása dolgában. Az enyhített változat szerint a döntési képesség meggyöngyült, ezért isteni segítségre (Jézus!) van szükség, a döntés mindazonáltal lényegében az ember felelőssége. Jézusnak "útmutató" szerepe van csupán. A régi tévelygés új variánsa az a megfogalmazás, mely szerint "Jézus segít a tájékozódásban". Teljesen kimarad a Középkor nagy teológusának, Anselmusnak intelme: "Még igazából nem gondoltam meg, mekkora súlya (terhe) van a bűnnek!" Hozzátehetjük: azt sem, hogy milyen végtelen megláncolt rabjai vagyunk a Sátánnak mindaddig, míg az Úr Krisztus nem szabadít meg isteni hatalmával bennünket. A tanegységet lezáró imádság is ebben a tévelygésben erősíti meg: "Jézusom! Te az ellenség szeretetére is tanítasz bennünket. Köszönöm, hogy erre példát adtál, még a keresztfán is imádkoztál értünk. Segíts, hogy megtaláljam azt a keskeny utat, amin az örök életre eljutok". A segítséget a Törvény és az egész ószövetség vallásos előírásrendje kellőképpen megadja! De akkor miért jött Jézus?!...

A "Hi. IV." ószövetségi anyagából több szempontból kiemelkedik a "Jónás próféta, aki az Istennel dacol" című tanegység (IV. 12. §., 61-35. lp.). A természetszerűleg meglévő hibahalmazon túl azért jelentős, mivel szembesít a lutheri teológia egyik legfontosabb alaptételével, mint problémával. A cím rossz, mert egyszavas minősítésével az egész embert jellemzi. Úgy jár el, mint azok, akik "szalmaláng Pétert", "áruló Júdást", "hitetlen Tamást" emlegetnek. Itt - e tanegységben - tehát Jónással, a "dacos prófétával" találkozunk. Gondoljuk el: az elbeszélés bármely más mozzanata alkalmas lenne egy másik jellemző sajátosság abszolutizált kiemelésére a tengerben fürdéstől, netán fuldoklástól kezdve az izzó napsütés miatti izzadásig, csak az nem, hogy "Jónás próféta, aki az Istenhez imádkozik". Ez a mozzanat, amely egy teljes fejezet a bibliai könyvben, gyakorlatilag kimarad a tankönyvből, csak három szó utal rá a 61. oldal alján. Az "engedetlen" - ám mégis "engedelmes" - Jónás esete szoros rokonságot mutat azzal a példázattal, melyet Jézus a két fiúról mond (vö. Mt 21,28-32). A könyv 2. fejezete azért fontos, mivel benne megszólal a mélységben lét nyomorúsága, templom utáni sóvárgás, hit, hála és szolgálatvállalás megindító hangjai csendülnek fel. Nem elég tehát annyit közölni csupán, hogy Jónás "az úrhoz kiáltott", s nem mondani meg azt, hogy mi volt ennek a kiáltásnak a tartalma. Az imádság ugyanis nemcsak teológiaiilag mély, hanem egyben Jónás jellemrajzához is hozzátartozik. Ha kiemeljük a könyv egészéből, akkor a maradék rész anyaga szükségképpen torzulatot ad csupán, mivel lényeges elemek elmaradnak. Az egyoldalú ábrázolás mindig hamisítás. Itt - de általában másutt is a Bibliában - nem csupán az ábrázolt személy, hanem a mondanivaló is sérelmet szenved. Jónás imádsága egy háláadó zsoltár, melyet később illesztettek az elbeszélés szövegébe (vö. Rózsa H.: Az ószövetség keletkezése, 530. lp.). Ez a tény mutatja igazán azt, hogy a mondanivalója elhagyhatatlan.

A feldolgozás tovább halmozza az alapszövegben előforduló hibákat. Kiemelkedik az a kérdés, mely szerint "Miért nem akart Jónás Ninivébe menni?" Mindenekelőtt érdemes figyelni az okok magyarázatát kereső, racionalitásnak hódoló kérdések gyakori szerepeltetésére. A hagyományos kérdések (vö. Kátékl) inkább a "hogyan?", "mit?", illetve "ki?" és "mi?" szavakkal kezdődnek, mivel a tárgyi ismeretek elmélyítésének szolgálatában állanak. Esetünkben a "miért?" kérdőszó helyes, s erre maga a bibliai szöveg felel drámai módon: Jónás azért nem akart Ninivébe menni, mert tudta, miszerint Ura olyan irtalmas, hogy még a rosszat is megbánja, azaz megváltoztatja (4,2). Durva torzítás a feltett kérdésre adott válasz első mondata: "Nagyon nehéznek tartotta a feladatot, amit Isten rábízott". A "feladat" szóval már nem kell sokat bibelődnünk, mivel a tankönyvsorozatból kiválóan megtanulhattuk, hogy a szerzők szerint mindenki iskolapadokban ül és leckét készít. A kifejezés egyébként ismétlődik. A tulajdonképpeni baj azonban az, hogy míg a szerzők szerint a feladat nehézsége, addig a Biblia szerint a küldetés eredményének az ígérethez képest való megváltozása okoz problémát a prófétának. A kérdés később ebben a formában tér vissza: "Miért haragudott Jónás Istenre, miért dacolt Vele?" A válasz rendkívül jellemző: "Úgy érezte Isten cserbenhagyta prófétáját, mert nem pusztította el a várost. Jónás nem tudta elviselni, hogy Isten mégis kegyelmes és hosszútűró, szeretete olyan nagy, hogy a pogányokat is szereti és megmenti". A "Hi. IV." szerzői nem ügyelnek arra az ellentmondásra, mely szerint Jónás egyrészt a feladat nehézsége miatt húzódozott küldetése teljesítésétől, másrészt elvárta volna a nagy város pusztulását, mivel szűkkeblű és elzárkózó szemléletű ember volt. Ám ebben az esetben boldogan kellett volna az első szó meghallása után rohannia Ninivébe, s elmondania az "elzárkózók és kirekesztők" számára oly kedves szöveget a "másként gondolkozók" rövidesen bekövetkező pusztulásáról! Elképesztő torzítás fakad a ma oly divatosá vált emberközpontú szemlélet érvényesítéséből, mely csak azt hajlandó

észrevenni, hogy az emberi szó presztízse sérül, csorbul, s még futó gondolata sincs arról, hogy hátha az Isten szavának presztízse jelent szorongató problémát a prófétának, illetve a bibliai elbeszélés névtelen teológus-írójának?! A helyzetet bonyolítja az a kortörténeti tény, hogy a bibliai könyv évszázadokkal Ninive pusztulása után íródott. A szentíránonak tehát módjában állott volna a könyv befejezéseket megjegyezni: "Később azonban elpusztult Ninive, a nagy város, s így végül mégis beteljesedett a prófécia". Ennek a megoldásnak azonban nyomát sem találjuk. Hozzá kell tennem: néhány fejezettel előbb tanulják a gyermekek Aháb király történetét (Hi. IV. 9. §., 45-49. lp.). A szerzők ugyan kihagyják, a Biblia azonban közli, hogy az Illés által bejelentett isteni büntetés meghallását követően Aháb őszinte bűnbánatot tart, mire az Úr kijelenti az ítélet elodázását (vö. 1 Kir 21,17-29). Az isteni ígéret és annak beteljesedése késéséből adódó problémával tehát már az őszövetség is szemben találja magát és keresi a megoldást. A lutheri teológián alapuló hittantanításunk számára éppen ezért a Jónás könyvében nyilvánvalóvá váló kérdés különösen időszzerűvé válik: mi van Isten ígéreteivel és az ígéretek teljesedésével? A kérdés megismétlődik Krisztus eljövetelelnek ígéretével, illetve az ígéret beteljesedésének késése következtében. Fontos tehát, hogy a gyermek a hittanórán is találkozzék azzal a gonddal, ami Isten Népeinek minden időben gondja volt. Isten titkával és szabad, szuverén döntésével való szembenézés a tulajdonképpeni kérdés, nem pedig az ember szűkkeltség. A Jónás könyvében feltáruló feszültségnek azonban nem lehet elriasztó hatása és nem vezethet a tetszetős - ám felszínen maradó - "világtávlatú isteni szeretet", az ezt nem "értő" próféta (vö. Rózsa H. i. m. 530.532.533.), vagy a még felszínebb "emberi dac, gög és elzárkózó önzés" álmegoldásához, egyúttal az igazi probléma megkerüléséhez (vö. Hi. IV.!).

Összegezve elmondható, hogy kellő és súlyos terhű adatok támasztják alá ennek a hittankönyvnek kritikáját. Mint valamennyi korábbi esetben, úgy itt is hosszan lehetne folytatni a hibák feltárását és a javított változatokat. Hely és idő korlátozott volta azonban nem teszi lehetővé a további részletezéseket. Úgy vélem: az eddig közkézre bocsátott megfigyelések alapján joggal került idézőjelek közé a hittankönyvek hovatartozására utaló "evangélikus" jelző. Ezeknek a hittankönyveknek ugyanis nincsen közük az evangélikus (lutheri) tanításhoz, sok helyen magához az "evangéliumhoz" (Isten Igéjéhez) sem. Nemcsak a divatáramlatként jelentkező szabadosság, önkényesség és nemcsak az évtizedeken át fertőző hatást gyakorló diakóniai teológia lehet ennek a nagy eltévelyedésnek az oka, hanem valószínűleg a világi pedagógia és didaktika hatása is, mely "bevált tanreceptek" és pszichológiai megfigyelések eredményeit, tehát lényegében immanens tényezőket adaptál olyan anyag megtanításában, amely lényegét tekintve transzcendens, s mely munka eredményessége végső soron Isten kezében van.

MI a teendőnk?

A Veszprémi egyházmegye Lelkesi Munkaközösségében 1993 őszén - esperesi felkérés alapján - előadást tartottam a példa nélkül álló botrányos katechetikai állapotunkról, melyet hittankönyveink legújabb sorozatának egyeduralomra jutása jellemez. Vázlatosan és töredékesen ismertettem valamennyi bibliai történettel foglalkozó tankönyvünk néhány kiemelkedően hitvallás- és bibliaellenes tételét. Az ülés résztvevői kivétel nélkül elfogadták elemzésemet és támogatták a hozzá kapcsolt javaslatomat. Ennek értelmében az előző évtizedekben használt hittankönyvsorozatot kell újra kiadni és használni mindaddig, amíg valóban jobb nem készül el. Előterjesztésemet, valamint a vonatkozó jegyzőkönyvet nem csupán az illetékes egyházi főhatóság, hanem az érdekelt katechetikai testület is megkapta.

Egy év elteltével megállapítható, hogy semmiféle intézkedés nem történt. Hitoktatásunk ugyanúgy kiszolgáltató helyzetben van, mint egy éve. Nehéz eldönteni, hogy a hivatali eskü feledése, a közömbösség, az időhiány, a kritika (és a kritikások) testvérietlen lebecsülése és kirekesztő semmibe vétele okozza-e a mozdulatlanságot. Mindenesetre feltűnő az érintettek hallgatása.

Éppen ezért emlékeztetnem kell azokat a Testvéreket, akik néhány évvel ezelőtt egyik lelkesztársunkat előbb fegyelmi alá vonták, majd egyházi bíróság elé állították, és az általuk érvényesnek tekintett törvénykönyvünkre hivatkozással a tiszteletlenség és engedetlenség vádját tákolták össze. Megrendezett bírósági színjátékok keretei között maradvá előbb hivatalvesztésre, vagyis a lehető legsúlyosabb büntetésre, majd dorgálásra, vagyis a lehető legenyhébb büntetésre ítéltek azt a vádlottat, aki egyébként csupán egy valóban törvénysértő választásra hívta fel a közvélemény figyelmét. Tudatában vagyok annak, hogy ezzel a cikksorozattal legalább olyan "törvénysértést" követek el, mint a törvényesség hiányára mutató lelkesztársam annakidején. Lehetetlennek tartom ugyanis, hogy szó nélkül hagyjam a lelkeszi eskü folyamatos és hosszú évek óta tartó megsértését a hitvallás- és bibliaellenes tételek kigondolásában, terjesztésében, illetve annak eltűrésében, sőt támogatásában. Néhány magán megnyilatkozás bizonyossága szerint állításaim sértőek, szeretetlenek, testvérietlenek, egységet rombolóak. Mindez külön-külön is, együttesen pedig még inkább indokolja, hogy ellenem bírósági eljárás induljon. Készen állok erre. Emberileg már nincs más reménységem. Történnie kell végre valahára már valaminek! A reformáció ünnepének közelségében talán szabad utalnom arra a wittenbergi szerzetesre, aki "lúdnak" tudta magát a "hattyúk" között, alkalmatlannak az alkalmasok csapatában, de szólt, kiáltott, 95 tételt szegezett ki, mert nem hallgathatott az egyházi közviszonyok és különösen a tanítás nagymérvű romlása láttán. Küldetése volt. Krisztus maga készítette a fellépésre, s a vele járó kockázat vállalására az evangélium tiszta megszólaltatása érdekében. Nem túlzás állítani: ma sincs másként egyházunkban.

Az agyonhallgatás taktikájának érvényesítése, illetve a kérdés jogi útra terelésének elhatározása mellett még egy lehetőséggel számolok. A kegyelmes Isten felkeltheti a döntéshozatalra illetékes Testvérek lelkiismeretét. Megtörténhet a csoda ma is: komoly kritikái vizsgálat követi cikksorozatomat. Megtörténhet a csoda ma is: a mindaddig semmilyen hivatalos egyházi szerv által nem vizsgált, jóvá nem hagyott - mindazonáltal kötelező használatra elrendelt - hittankönyveink is vizsgálat alá kerülnek, ahol nemcsak a modern didaktikai remekléseket veszik észre, hanem az ősi bibliai és hitvallásos hagyományainktól való radikális eltéréseket is.

Bizonyára segítséget jelent, ha a négy előterjesztést olvasók kritikájukat, vagy egyetértésüket jelzik lapunk szerkesztőségében, vagy közvetlenül nekem címezve. Minden kedves Olvasót arra kérek: bátorodjék szíve a megszólalásra, hiszen "amivel csordultig van a szív, azt szólja a száj" (Mt 12,34b)! Támogassa a Veszprém megyei lelkészek munkaközösségének kezdeményezését!

Kedvelt mondás manapság: Felelősek vagyunk a viláért! Úgy gondolom: Egyházunkért való felelősségünk sem kisebb.

"Nemcsak az emberi gondolkodás története, hanem számos egyéni és közösségi törekvés is tanúskodik azokról a kísérletekről, amelyeknek révén az ember megkísérelte a szabadulást a bűnös állapotból. Ezek a törekvések az egyéni tökéletességen túl mindig a tökéletes társadalom - vallásos szóval: az Istenországa - megvalósítására igyekeztek. Bibliai szóhasználatlaltal a bűnös állapotból való kiszabadítást nevezzük "megváltásnak". Amikor az ember a saját erejéből kísérli meg ezt a szabadítást, akkor szoktunk "önmegváltásról" beszélni. De - tegyük mindjárt hozzá - a történelem tanúsága szerint az önmegváltás eredménytelen. Csak olyasféle kísérlet, mint amikor Műnchhausen báró a saját hajánál fogva próbálja kihúzni magát a mocsárból. A valóságban minden ilyen kísérlet csak azzal a fájdalmas felismeréssel jár, hogy újból és jobban belecsúszunk a mocsárba. Amikor megváltásról beszélünk, akkor mindig abból indulunk ki, hogy a bűn - mint gonoszság - Istenhez való viszonyunkat rontja meg. A bűn - mint az akarat deformáltságából fakadó tett - elsősorban az embertársainkhoz való viszonyunkat rontja meg. De őszintészerű az a felismerés, hogy az embertársaink rovására elkövetett tett az Istenhez való viszonyunkat is deformálja. Ezért keressük a bűntől való szabadulást a megváltásban. Ez pedig azt jelenti, hogy az Istenhez való eredeti viszony helyreállítása, mint megváltás, a bűntől való szabadulást is eredményezi.

A vallástörténet tanúsága szerint az ember nagyon sokféle módon megpróbálta a megváltást elérni. Ezek közt az egyik leggyakoribb és legismertebb mód, hogy az ember különféle teljesítményekkel, részben áldozatokkal, részben tisztulási eljárásokkal (aszkézissel) próbálta az istenséget maga iránt kedvessé hangolni. Mindezek az eljárások abból a szempontból is tanulságosak, hogy tanúsítják: az erkölcsi követelményeknek általában vallásos gyökerei vannak.

Keresztén hitünk szerint a megváltás Jézus Krisztus művében gyökerezik... az őskeresztény gyülekezetek nem voltak mind egyformák, hanem több irányzattal is színezték az egyház arculatát. Egyek voltak azonban abban, hogy mind a megfeszített és feltámadott és az Isten jobbán trónoló Jézus Krisztusban mint Megváltóban hittek. De egyek voltak abban is, hogy Istent annak a szerető Atyának ismerték, aki végtelen szeretettel hajol le az emberhez, személyválogatás és a népi hovatartozás előfeltételei nélkül öleli magához, a Szentlélek munkájával megújítja őt, és úgy ismeri őt gyermekének, mint aki a felebaráti szeretetben élve Istennek kedves megújult életben jár."

Karner Károly: "Időszerű hitvallás", 1989. 38. és 66. lapok.

MEGJELENT!

MEGJELENT!

Maróthy Jenő

SZEGÉNYEK SZÍVE

Novellák

Kiadta az Ordass Lajos Baráti Kör

Budapest, 1994

Ára: 400,- Ft

DÓKA ZOLTÁN

"NEM BOCSÁTLAK EL, AMÍG MEG NEM ÁLDASZ ENGEM!"

- Karner Károly professzor emlékére -

Éppen ma 10 éve, 1984. október 25-én, 88 éves korában fejezte be földi vándorútját egyházunk egyik legnagyobb jelen századi teológusa lic. dr. Karner Károly, az Újszövetség professzora. Amíg a múlt időben távolodó alakját szemlélem, önkénytelenül Arany János Széchenyiről írott sorai jutnak eszembe: "... nőtön nő tisztá fénye, amint időben, térben távozik..." Valóban. Az életünket gazdagító nagy személyiségekkel mindig így vagyunk: az idő múlásával nem távolodnak, sőt egyre közelednek hozzánk, s a jelen árnyai közt mindinkább felragyognak életük útmutató sugarai. Emlékező, hálás tanítványként hadd villantsam fel Karner Károly élete fényének néhány sugarát.

Az egyház tudósa volt. Tudományos tevékenységében két alapelv vezette. Egyfelől állandóan hangsúlyozta, hogy az egyház csak akkor tudta jól végezni küldetését, ha képes a reá bízott örök üzenetet a jelen szellemtörténeti összefüggésben újra meg újra átgondolni és kifejezni. Ezért volt jellemző munkájára a naprakész tájékozottság és az éles kritikai elemzés. Másfelől ugyanilyen nyomatékkal vallotta, hogy a tudományos teológiai munkának az egyház szolgálatában kell történnie. Csak ez adhat neki igazi létjogosultságot, célt és értelmet. Éppen ebből fakadt életművének egy másik jellemző vonása:

Az egyház tanítója volt. Nemcsak lelkész-generációk hosszú sorát nevelte és vezette be az Újszövetség titkaiba, de egyházunk népe, főként értelmisége iránt is mély felelősséget érzett. Amíg a mindentudó állami és egyházi diktátorok el nem némították, hatalmas tudása háttérén megható szeretettel és alázattal hajolt oda a földi élet mindennapi gondjaihoz, egyháza és nemzete égető sorskérdéseihöz, és adott tanítást, útmutatást az evangélium fényénél mindenkinek, aki kész volt, figyelni szavára.

Író tudósa volt az egyháznak. Ezt azért fontos hangsúlyoznunk, mert megszoktuk már, hogy számos kérdésben fordulhatunk ma is hozzá tanácsért, tanításért, elővéve egy-egy könyvét, tanulmányát, cikkét, de nem is gondolunk arra, hogy századunk legtermékenyebb teológiai írója volt hazánkban. Máig nincs senki, aki akár csak meg is közelítené tudományos irodalmi tevékenységét. Négy írásmagyarázati műve (Máté és János evangéliuma, Római levél, Jelenések könyve), hatalmas anyagot felölelő újszövetségi kortörténete ma is nélkülözhetetlen segítője a tudományos teológiai igénnyel prédikáló magyar igehirdetőknek. Az "Evangélium, magyarság" című gyűjteményes kötete valóságos tárháza a teológiai ismereteknek. Felsorolhatatlan az a sok tanulmány és cikk, amelyek jelentősen formálták, gazdagították hazai teológiai és egyházi közgondolkodásunkat. Kettőt mégis külön meg kell említenünk. Az egyik a "Keresztyén Igazság" című folyóirat, amelyet 1934-től kényszerű megszűnéséig, 1945-ig szerkesztett, és amely a legszínvonalasabb szellemi tápláléka volt egyházunk kortárs értelmiségének. Karner Károly iránti hálánk, tiszteletünk és szeretetünk jeléül indítottuk el 1989 tavaszán az Ordass Lajos Baráti Kör folyóiratát a "Keresztyén Igazság" új folyamaként. A másik írás az "Időszerű Hitvallás" című tanulmánya, amely gazdag irodalmi tevékenységének utolsó gyöngyszeme. Kerek 100 oldalon nagyszerűen foglalja össze életművének lényegét, üzenetét. Gyermekeinek, unokáinak ajánlja ezt a kis remekművet, de mindnyájunkhoz szól benne, mindnyájunktól búcsúzik "azzal a reménységgel, melyet hitünk ad - Jézus Krisztus nevében". Ez a hangvétel is mutatja:

tanítóként is lelképásztornak volt mindhaláláig. Tanító szavában sohasem csupán a tudás, az ismeret, a kritikus ész kérlelhetetlen öröme szólt. Szíve dobogása is benne lüktetett. Amit tudott, azt át is élte. Személyes ügyeként szólt róla. Nyilván ezért tudott olyan lebilincselően beszélni régmúlt történeti cseményekről, vagy éppen a teológiatörténet egymást váltó korszakairól. Ma is látom meghatott arcát, amikor Jeruzsálem pusztulásáról beszélt, és a síratófal mai imádkozóinak egyik panaszos könyörgését idézte: "A házért, amelyet elrontottál, és a népért, amelyet szétszórtál, itt ülünk és sírunk." - Hasonlóan megragadó emlékem az a szülőköri értekezlet, amelyet 1958 tavaszán Ordass Lajos hívott össze a Deák térre, egyházunk helyzetének és a továbblépés lehetőségeinek megbeszélésére. Nyolcan-tizen lehetünk. Karner Károly, aki Ordass bizalmas tanácsadói közé tartozott, megrendítő szavakkal írta le az egyház helyzetét: úgy állunk most az állammal szemben, mint ahogy Krisztus Urunk állt Pilátus előtt; az igazság a brutális, igazságtalan hatalomnak kiszolgáltatva... Mégsem szabad elcsüggednünk!

Üldözött, szenvedő ember volt. Személyes fájdalomként élte át azt a lelkesképzésünket ért drasztikus támadást, amikor a fakultást megszüntették, akadémiaiáá degradálták és Budapestre kényszerítették. Hivatása iránti szeretete készítette arra, hogy szeretett városát, Sopront elhagyva, magára vegye a lelkesképzés s vele egyházunk nehéz sorsát, megaláztatását. De Budapesten is ugyanolyan hűséggel és színvonalon végezte szolgálatát. Amikor pedig az 1956-ban ránk virradt rövid szabadság után visszatért hazánkban az egyszer már megbukott totális diktatúra, és erre támaszkodva egyházunkban is visszatért hegizmáával a tisztátalan lélek, Karner Károly is áldozatul esett az egyházi terrornak és bosszúnak. Még ereje teljében eltávolították az Akadémiáról, mérhetetlen kárt okozva ezzel lelkesképzésünknek és egész egyházunknak is. Lelki nagysága ekkor abban mutatkozott meg, hogy bár megaláztatva, mégis emelt fővel visszatért Sopronba, és ott fájó szívvel ugyan, de bennult keserűség nélkül dolgozott, írt, prédikált - haláláig.

Befejezésül néhány személyes emlékemet hadd említsem meg még röviden. Magam is tapasztaltam, de feleségem - mint Anikó lánya szívbeli jó barátja - még többször volt tanúja annak a meleg családi légkörnek, amely Karner Károlyt otthonában körülvette. Különös jó ízzel keveredett ebben a légkörben az élet tiszteletének komolysága és szeretetének melegsége. Nagy része volt ebben feleségének, Ilus néninek, aki alázatos hűséggel és önfeláldozó szeretettel nevelte lányait, szolgált a családot.

Mindig örömmel emlékezem arra a nagy élményre, amit teológiai tanulmányaim megkezdésekor első előadásai jelentettek számomra. Enciklopédiát hallgattam nála először. Ebből az előadássorozatából született később a "Bevezetés a teológiába" című könyve, amelyet németül is kiadtak. Ő adta nekem az első biztatást és segítséget az Újszövetség tudományos vizsgálatához. Ő terelte figyelmemet a legrégebbi evangélium, Márk evangéliuma felé. Amíg egymás közelében éltünk, mindig szívesen látott otthonában és őszinte nyitottsággal, sőt önkritikával engedett bepillantást nekem, a kezdő tanítványnak, teológiai gondolkodásának kialakulásába. Eredményeit önzetlenül osztotta meg velem, mert tudományát nem tartotta a magáénak, hanem továbbadandó isteni ajándéknak. Bizonyára ez a titka annak is, hogy olyan páratlanul termékeny teológiai író volt.

Lelkesszé szentelésém alkalmával - 1952 nyarán! - társaimmal együtt életre szóló biztatást kaptam tőle. Félrehívott bennünket és elfogódott hangon azt mondta: "Nehéz időben, nehéz útra indultok. Csalódás, csüggedés, erőtlenség tör majd rátok. Megkísért benneteket a gondolat, hogy jobb lenne elmenekülni a szolgálatból. De ti annál inkább kapaszkodjatok abba, aki elhívott titeket, és imádkozzatok Jákób imádságát: "Nem bocsátlak el, amíg meg

nem áldasz engem!" Biztatása azóta is kísér és bátorít. Jákób imája sokszor adott erőt és reményt. De bizonyára neki is gyakori imádsága volt ez az Isten aijtáján állhatatosan zörgető mondat.

Életének ezernyi áldása ma is erről tanúskodik.

Hévízgyörk, 1994. október 25.

... ha a Biblia első lapján a világ keletkezésének a tudományos leírását várom, akkor azt kell mondanom, hogy a mai tudományos ismereteink megbízhatóbbak és alaposabbak, mint azok, melyeket évezredekkel ezelőtt egy neve szerint ismeretlen zsidó ember képviselt. Kár is ezen vitatkozni. Helytelen az is, amivel keresztyén részről ismételtan megpróbálkoztak, hogy valamiképpen összhangba hozzák a modern tudományos eredményeket a Biblia első lapjának a tudósításával. Azonban a helyzet helyes, mondjuk úgy "tudományos" felismeréséhez tartozik hozzá az is, hogy a Bibliának és a modern tudománynak ez a szembeállítás helytelen. A Biblia tudósítása ugyan a saját korában összhangban volt az akkori "tudományos" ismeretekkel, azonban akkor sem akart "tudományos" tudósítás lenni a világ keletkezéséről. Eredetileg is a hitnek a hangja szólalt meg benne s olyan kérdésekre adott feleletet, melyekre a "tudomány" és a tudományos kutatás sem akkor, sem pedig ma nem tud feleletet adni. A modern tudományos kutatás feltárhatja a világ keletkezését, felderítheti annak folyamatát és egyes korszakait, rekonstruálhatja, megállapíthatja azokat az okokat, melyek az egyes változásokat előidézték. Ezen túl azonban a tudományos kutatás nem jut el. Talán valószínűsítheti a tudományos kutatás azt is, hogy a mögött a nagyszabású és értelmünk számára szinte felmérhetetlen folyamat mögött, mely a világot létrehozta, kell lennie valami végső, a világon magán kívül fekvő oknak, sőt - hogy emberi nyelven szóljunk, - valami világfőlényes intelligenciának. De mit kezdjünk és mit kezdhetünk mindezzel? A világfőlényes intelligencia nem Isten, kiváltképpen pedig nem az az Isten, akiről a Biblia tesz bizonyosságot, hanem emberi elképzelés. Erről az elképzelésről lehet vitatkozni, sok érdekeset írni és állítani, de az elméleten nem jutunk vele túl.

A Biblia arról tanúskodik, hogy Isten teremtette a világot, s hogy a Teremtő Istennek hatalmában van az egész világ, mi emberek is. Isten nekünk is urunk, velünk, életünkkel is rendelkezik. De ha a Biblia nem mondana többet Istenről, akkor ezt úgy is lehetne érteni, hogy Isten a kikerülhetetlen sors, a végzet, melynek teljesen ki vagyunk szolgáltatva. Isten végzetszerűen szigorú voltát, a neki kiszolgáltatott voltunkat annál erősebben érezzük, minél inkább rájövünk arra, hogy életünkben milyen sok minden van, ami Istennek ellenére van, neki nem tetszik. Akkor feltárul előttünk az is, hogy az Isten, a minket teremtő Isten halálos öleléssel szorít bennünket, mert vétkeztünk ellene, elszakadtunk tőle, nélküle, a szó szoros értelmében istentelenül, azaz Isten nélkül élünk. De a Bibliából szól hozzánk más valami hír is. Ez azt mondja, hogy az az Isten, aki büntet és bűnünkért kárhozatra taszít minket, nekünk Atyánk a Jézus Krisztusban. Megváltottai vagyunk, Krisztus által kiszabadít a bűn és halál hatalmából, életet ad. Ez a Biblia üzenetének az értelme. Ezt kell belőle meghallanunk. Ha ezt meghalljuk, akkor lényegtelené és mellékessé válik minden egyéb. Akkor természetes, hogy a Bibliától nem követelhetünk modern természettudományi vagy történeti ismereteket. De viszont sehol másutt, semmiféle akármilyen fejlett modern tudományban sem közelít hozzánk Isten. Isten csak Jézusban szól hozzánk és ment meg minket.

ORDASS KEKENRŐL - KEKEN ORDASSRÓL

Dr. Keken András halálának 20. évfordulója alkalmából adjuk közre ezt az összeállítást, az előző számban közölt emlékező cikk mintegy dokumentációs mellékleteként. A teljesség igénye nélkül állítottuk össze jelen századi egyháztörténetünk e két kiemelkedő személyiségének egymásról mondott nyilatkozatait. Érzékeltetni szeretnénk az olvasókkal azt a mély barátságot, egymást nagyra értékelő tiszteletet, alapvető elvi egyetértést és sorsközösség-vállalást, amely őket mindhaláláig összekötötte.

Az idézetek egyrészt D. Ordass Lajos írásos hagyatékából valók, amelyet Szépfalusi István, Bécsben élő lelkesztéstvérünk jelentetett meg, másrészt dr. Keken András részben eddig kiadatlan írásaiból származnak.

Ordass Kekenről

1948. június 10-én az egyházi iskolák államosításáról folyó minisztériumi tárgyalásokról többek között ezt írja:

"A hivatalos tárgyalási anyagon kívül és a bizottságok együttes ülése közben adta elő Ortutay azt a sérelmet, hogy 'egy Keken nevezetű úr' valamiféle beadvánnyal illetéktelenül beleavatkozott az iskolákról folyó tárgyalásokba. Nyomatékosan kért, hogy ennek a 'Keken úrnak' az akcióját állítsam le.

Válaszomban tudomására adtam a miniszternek, hogy 'dr. Keken András, evangélikus esperes-lelkész úr' az én fölkerésemre és tudtommal kérdezte meg a pesti evangélikus egyházközség tagjaitól, hogy mi a véleményük iskoláink államosításáról..."

1948. "augusztus 5-én Mátrászentistvánon istentisztelet keretében fölavattam az ott létesített evangélikus árvaházat. Néhány szót szükségesnek látok erről is elmondani.

Dr. Keken András hódmezővásárhelyi lelkéskorában feleségével együtt összehozta az ottani tanyavilágban szétcsórt árvákat. Ők maguk gyermektelenek voltak. Szinte mindenüket ezekre az árvákra költötték. Amikor dr. Keken Andrást Budapest Deák térre hívták meg lelkészül, akkor ő magával hozta ezeket az árvákat is. A Deák-tér épületében nehezen fértek el. A gyermekeknek hiányzott a szabad levegő is, meg a napsugár. A csehszlovák-magyar lakosságcsere folytán Mátrászentistvánon több szlovák család is jelentkezett kitelepülésre. Üresen itt hagyott házaik közül dr. Keken András kiigényelt egy-néhányat az árvák részére, és ezekben helyezte el az árva gyermekeket. A Deák-téri gyülekezet sok megértéssel támogatta ezt az ügyet. Kekenék továbbra is idefordították minden nélkülözhető jövedelmüket. Ezt az árvaházat avattam föl.

Két okom is volt arra, hogy erre a kérdésre kiterjek. Először is azért említettem meg, mert két hónappal később a sajtó azzal vádolta meg dr. Keken Andrást, hogy az árvák, külföldi csomagjait ellopta! A másik okom - jobban mondva célom - az volt ezzel, hogy megmutassam, minek indult Mátrászentistván. Mert egészen másvalami lett belőle!"

"Különös névnapom volt 1948-ban! Augusztus 24-én, a nagy melegben Hernády Nándorral és Weltler Jenővel kissé levegőzni mentem. Estefelé értünk vissza Budapestre. Akkor értesültem arról, hogy a délután folyamán házkutatást tartottak dr. Keken Andrásnál. Odasiettem, hogy meghalljam, mi is történt? Tudatában voltam annak, hogy ez a dolog most nálam is bekövetkezik."

1956. július 11-én Horváth Jánossal, az AEH akkori elnökével folytatott beszélgetésből:

"Bizonyítani tudom, hogy egyházi elítéltetésem kieroszakolása érdekében először le tartóztatták, majd internálták dr. Keken András Deák-téri lelkészt és Kendeh György kelenföldi lelkészt. Azután lemondatták őket lelkészi állásukról és mindenféle bírósági eljárás nélkül kitették őket az egyházi szolgálatból; lehetetlen tehát az én ügyemet elintézni anélkül, hogy a megnevezett két lelkésznek is igazságot ne szolgáltatassanak... Ez nem három ügy, hanem ez szorosan az én ügyem elintézéséhez tartozik... Dr. Keken András esperes-lelkész, aki kiváló szellemi képességű ember - az én képességeimnél lényegesen magasabbra értékelem az övét -, ma egy lakáskarbantartó szövetkezet könyvelője, miután előbb kőműves segédmunkás volt. Most tehát könyvel. A napokban mondta éppen egy kis keserűséggel, hogy a leltárba be kellett iktatnia egy 'lyukas bili'-t. Ezzel foglalkozik..."

*

1956. augusztus 1-én az LVSZ és az EVT képviselőivel történt megbeszélés végén:

"Köszönöm mindazt, amit teszték. Legyen rajtatok Isten áldása. Szombaton mondtam és most újra szeretném hangsúlyozni, hogy az 'Ordass-ügy' három ember nevéből áll: Keken és Kendeh neve ettől elválaszthatatlan..."

*

1956. augusztus 4-én az LVSZ képviselőihez:

"Legjobban azt fájlalom, hogy az eddigi tanácskozásokon dr. Keken András és Kendeh György ügye egy szóval említést nem nyert, pedig nektek is, Horváth Jánosnak is ismételten elmondtam, hogy az én ügyem csak kettőjük ügyével együtt oldható meg..."

*

1956. szeptember 21-én Horváth Jánossal történt megbeszélésből:

"Végtelenül sajnálom elnök úrnak ilyen válaszát. Nem illet vártam. Ez számomra teljességgel érthetetlen. Deák-tér nincsen betöltve. Nem értem, miért ne mehetne oda vissza dr. Keken András..."

*

1956. szeptember 24-én Dezséry Lászlóval történt megbeszélésből:

"De rátérek dr. Keken András és Kendeh György ügyére. Tudsz arról, hogy én Horváth előtt hangsúlyozottan mondtam, hogy az én rehabilitálásom ügye csak úgy intézhető el, ha a két lelkész ügyét is egyidejűleg intézik el. Te pedig az esperesi konferencián, amikor ezt a kérdést fölvetették, azt felelted, hogy dr. Keken András és Kendeh György ügyének semmi köze sincsen az Ordass-ügyhöz. Azt is állítottad, hogy ők, önként 'minden kényszerítés nélkül' mondták le. Mindkét állításodról neked kell legjobban tudnod, hogy nem igaz. Kettőjük ügye a legszorosabban összefügg az én ügyemmel. Ha az ellenkezőjét állítod, akkor tudatosan meghazudtolod azt, amit én mondok, holott bizonyítani tudom állításaim igazát..."

*

"1957. december 11-re Grnák Károly egybehívta az Evangélikus Élet szerkesztő bizottságát. Egy cikkről volt szó, amelyet - Grnák szerint - az Evangélikus Élet legközelebbi számának közölnie kell 'Ütegyengetés' címen... Csúnyán megtámadják benne az egyház vezetőségét az utolsó év folyamán megtett minden intézkedéséért. Hosszú huzakodás indult, melynek során Keken kijelentette, hogy az ő felelős szerkesztősége mellett a cikk nem jelenhet meg. Inkább leteszi tisztességét... A szerkesztő bizottság a cikk közlését ellenezte. Az Állami Egyházügyi Hivatal viszont ragaszkodott közléséhez. Erre dr. Keken Andrásal együtt lemondtunk a főszerkesztő, illetve a felelős szerkesztői tisztőségünkről. A cikket a lap valóban hozta. Az én nevemet ugyan elhagyták a lapról, de dr. Keken András nevét - minden tiltakozása ellenére is - még heteken át rajta hagyták, bár a lapban közölt anyagot ettől

kezdve meg sem mutatták neki. Sőt elhangzott, hogy rendőrséggel gyűlhet meg a baja, ha nagyon lármázik."

Keken Ordassról

1948. december 31. Óév esti igehirdetésben:

"... Isten nemcsak igéjét adta, hanem azt is megmutatta ebben az évben ennek a gyülekezetnek, hogy az Ő Igéje, mely elhangzik emberi ajkáról, nemcsak emberi szó, hanem erő is. Hűséget és békességet teremtő erő. Olyan megragadó példát állított Isten az ő szolgájának életében a gyülekezet elé, amely nyilvánvalóvá teszi mindenki előtt, hogy ahol Isten igéje hirdettetik és befogadjatik, ott megterem a szívekben a hűség, és ott előmlik a lelkeken a legnagyobb nyomorúságban is a békesség."

*

1949. március 5. Böjt első vasárnapi igehirdetésben:

"Testvéreim, amikor valakiben nagyon világosan szólal meg a lelkiismeret, amikor valakiben nagyon világosan él a hivatástudat, és amikor valakihez nagyon tisztán és világosan szól az Isten parancsa, akkor ennek az embernek az Úrhoz hasonlóan el kell hártania minden kísértést az útból, és hogyha ezen a világon senki meg nem érti, és hogyha ezen a világon mindenki, tehát az ő legkedvesebbjai is mondják: botorság, amit cselekszel, ez nem történhetik meg teveled, akkor is mennie kell azon az úton, amelyet lelkiismerete szerint, a hivatástudata szerint és az Isten igéjének világos parancsa szerint egyedül helyes útnak ismert fel. Az Úr Jézus Krisztus kísértéseket meggyőző erejének ez volt az egyik forrása, az Isten iránti engedelmesség."

*

Az 1949. december 7-8-án tartott lelkészkonferenciákról írt tájékoztatóban:

- Többek nevében kéri Dezséryt, aki "a más úton járókat reakciósnak, imperialistának, politikai ügynöknek és izgatónak, antiszemitának, fasisztának, antiszocialistának stb. bélyegezte",... "tétélezze fel, hogy a másik oldal sem politikai okokból, 'háború-várásból' vagy anti-kommunizmusból, hanem egyházszertetből és teológiai megfontolásból jár más úton, mint ő."

- Reök Iván előadására pedig így reflektál: "Ordass Lajos püspököt téves teológiájú, háborút váró, nyugati beállítottságú, Mindszenty vonalán járó, önmagát, egyházát és családját tönkretevő konok embernek, Keken Andrást pedig csalódott karrieristának, nyilasnak, németbarátnak s mindezekből kifolyólag sötét reakciónak nevezte. Nem akarunk érdemileg hozzászólni ehhez a személyeskedéshez, de... az általános emberi etika alapján ildomtalanak tartjuk, azokat támadni, akiknek nincsen módjuk védekezni..."

*

"D. Ordass Lajos püspök ú. n. fegyelmi ügyének vizsgálatára" című iratában, amelynek alcíme ez: "Előkészület az 1950. március 20-i egyetemes egyházi tanácskozásra."

- Többek között ezt írja: "Az egyház és a kormány, az egyházi és az országos közvélemény egyképpen tudták és tudják ma is, hogy Ordass püspök politikai szempontból sokkal kevésbé nevezhető reakciónak, mint... például azok, akik ma jelentős egyházi pozíciót töltenek be."

Az közzismert tény, hogy Ordass püspök püspöki tisztéből folyó természetes kötelességtudattal védte egyházunk iskoláit..., s mindent megtett azért is, hogy az egyház szolgálatában és kormányzatában az egyháztól idegen szempontok ne tudjanak érvényesülni..."

- "Nem Ordass püspök egyházi vagy egyházpolitikai ténykedése bírta rá tehát a kormányt a vele szemben való erőszakos fellépésre, hanem egyházi embereknek,... lelkészeknek

Ordass püspök magatartását rosszindulatúan beállító célzatos rágalmazása... Nagyon valószínű az is, hogy egyházi emberek adták meg a kormány számára a jogcímet is, ami miatt Ordasst perbe lehet fogni..."

- "Egyházunk történetének elszomorító szakasza vette kezdetét Ordass püspök elítélése után. Két szomorú esemény jellemzi ezeket az időköt. Az egyik negatívum: az egyház hallgatott. A másik 'pozitívum': az egyház lemondásra akarta rábírní börtönben ülő püspököt... E két tény mellé oda kell állítani azt a 'suttogó propagandát', melyet az egyház hivatalos és félhivatalos tényezői folytattak másfél év alatt, hogy az Ordass-ügy tiszta igazságát meghamisítsák és az evangélikus közvéleményt Ordass ellen hangolják..."

Nem hisszük, hogy lett volna magyar evangélikus egyházunk történetében korszak, mely erkölcsileg ennél mélyebb pontot jelentene. Aki ennek a kornak a történetét megírja majd, nemcsak az ébredést veszi észre, hanem azt is, hogy ebben a korban az egyház elhallgatta az igazságot."

- "Az egyik út Ordass lemondása lenne, abban a formában is, hogy nyugdíjaztatását kéri. Ezt szeretné a hivatalos egyetemes egyház. De ezt Ordass nem fogja megtenni. Eddigi magatartása minden alapot megad arra, hogy ezt ilyen kereken kijelentsük. S nem makacsságból cselekszik így. Isten tette őt püspökké az anyaszentegyházban. Erről az örálói posztrol - úgy érzi - sem félelemből, sem az egyház ellenségeinek kívánságára, se rosszul értelmezett egyházi érdekből nem szabad távoznia. Ezt egyébként megtehetette volna 1948-ban s akkor a mártírságból megmenekült volna..."

Az egyetlen igazi lehetőség: a bíróság igazságosan ítél s felmenti Ordasst. Könnyen lehetséges, hogy ez az igazságos ítélet Ordass számára is, esetleg a bírák számára is szenvedést jelent... Az egyház számára megvan az a lehetőség, hogy kimondaná bátran és világosan, hogy ez már egyházüldözés, s hogy eljött az egész magyar evangélikus egyház számára a keresztvállalás és keresztviselés külsőleg gyalázatos, de valójában dicsőséges korszaka. Igen, ebben az esetben a kereszt gyalázata alatt is dicsőség ragyogna fel ezen a habozó, töprengő és sokszor olyan gyáva arcon: a magyar evangélikus egyház arcán. Az egyház Ura mentse meg minket az üldözéstől, - de ha ő akarja, akkor jöjjön a kereszt."

(E nyilatkozat után alig több, mint 10 napra, 1950. március 30-án dr. Keken András letartóztatták. Másnap pedig Kendeh György letartóztatására került sor.)

*

1957. évi Evangélikus Naptárban:

"A mi nemzedékünk életében Ordass Lajos volt az első püspök, akinek fel kellett vennie a keresztet, mert egyháza törvényes jogait védelmezte törvénytelen kívánságokkal szemben... Az elítélt... azzal az érzéssel ment fegyházból fegyházba, cellából cellába, amivel elítélését fogadta, s amiről az utolsó szó jogán a Markó utcai tárgyaló teremben bizonyosságot tett: békességgel."

Csak az volt fájdalmas számára, ami az állami ítélet után következett. A magyar evangélikus egyház - eltekintve néhány magános hangtól és csendes imádságtól - nem emelte fel érdekében tiltakozó szavát. Néma maradt a kerületi presbitérium, néma az egyetemes elnökség, néma a lelkeszi kar..."

*

1958. január 24. A Déli Egyházkerület lelkeszeinek megbeszélésén tartott megnyitó beszédéből:

"Az mindenki előtt ismeretes tény, hogy engem Ordass püspök úrhoz nemcsak személyes barátság, tisztelet és szeretet fűz, hanem a sorsközösség eltéphetetlen láncá is. Ő ezt a sorsközösséget 1956 nyarán vállalta velem, hiszen egyházi szolgálatba való visszatérésének feltételévé tette Kendeh György és Keken András rehabilitálását is. Amit ő akkor vállalt

velünk, azt én ma vállalom vele. Ennek ellenére mégsem a személyes kapcsolat, hanem a kérdés tárgyilagossága értékelése mondatja velem azt, hogy Ordass püspök nem egy személy csupán, nem egy püspök csupán egyházunkban, hanem jelkép. Ha ő van, akkor ez papok, presbiterek, hívek előtt azt jelképezi, hogy a szocialista Magyarországon van szabad egyházi élet. Ha ő nincs, akkor ez papok, hívek és presbiterek előtt annak a jelképe, hogy Magyarországon nincs meg az egyházi szolgálat szabad lehetősége, és ez a tény árnyékot borít minden egyházi szolgálat hitelére... Ez a körülmény ad az Ordass kérdésnek súlyt és egyháztörténelmi jelentőséget."

*

1958. március: egyházunk problémáinak megoldására dr. Kósa Pállal együtt készített Tervezet kísérő iratából, amelyet dr. Keken András írt: "D. Ordass Lajos püspök ügyében" címmel:

"Harmadszor szólok lelkesztéstvéreim közösségéhez D. Ordass Lajos püspök ügyében. Először 1956 nyarán írott s a lelkeszertekezeteken felolvasott dolgozatomban tettem; másodszer 1958. január 24-én a Déli Egyházkerület lelkeszeinek megbeszélésén, s harmadszor most, amikor egyházunk sorsdöntő óráján gyülekeztünk egybe mi, lelkeszek, akik - ha jogilag nem is - ténylegesen a legnagyobb felelősséget hordozzuk egyházunk életéért és szolgálatáért..

D. Ordass Lajos püspök személyét és magatartását illető kérdéseket szeretnék tisztázni. Hogyan tegyem ezt meg, mikor ehhez mind a kellő bölcsesség, mind a szükséges ítélkező jog hiányzik belőlem?

Mégis meg kell tennem!

Szüksége van erre D. Ordass Lajos püspöknek, mert amíg félreértések és helytelen megítélések árnyéka borul rá, addig nem tudhat felszabadult lélekkel szolgálni egyházában.

Szükségük van erre mindazoknak, akik magas posztokon vele együtt kormányozzák az egyházat, mert nem maradhatnak tisztázatlan kérdések, tisztán végig nem gondolt gondolatok és minden emberi szenvedélytől megszabadult érzések azok között, akik Isten előtt együttesen felelősek a magyar evangélikus egyház sorsáért és szolgálatáért.

S végül szükségünk van erre mindnyájunknak, mert szeretjük és akarjuk egyházunkban a békességet és bizalom tiszta levegőjét..."

*

1958. április 15-én a Lelkipásztor szerkesztőinek megküldött "Békességet akarunk!" című cikkéből, amelyet válaszul írt Vető püspöknek a lap márciusi számában megjelent cikkére, de amelyet a lap nem közölt:

"1956. november 3-án, a forró és forrongó indulatok napjaiban mondtam, hogy az egyházban senkit sem érhet sérelem egzisztenciájában vagy becsületében. Akkor másokat védtem, - most azokat, akiknek egzisztenciáját vagy becsületét az előttem fekvő cikk kérdőjelezi meg.

Szeretnék tehát - mások bántása nélkül - elsősorban D. Ordass Lajos püspök védelmére kelni. Nem elfogultam, hanem a számomra elérhető legnagyobb tárgyilagossággal...

A mi kicsiny egyházunk életében a békétlenség, a széthúzás, a testvérietlenség nagyon veszedelemes. Mondjuk ki tehát együtt, hogy együtt akarunk munkálkodni az egyházban. Mondjuk ki, hogy hinni akarunk egymás jószándékában. Mondjuk ki, hogy nem akarjuk nélkülözni azt a nagy erkölcsi erőt, amit egyházunknak Ordass püspök szolgálata jelent, s azt a sok áldást, mely az ő szolgálatából származik...

Ez a megfontolás késztetett arra, hogy dr. Kósa Pállal együtt Tervezetet készítsünk az egyház békés szolgálatának biztosítására. Tervezetet, melyet megbeszéltünk Ordass

püspökkel is, Vető püspökkel is, Scholz Lászlóval is, Grünvalszky Károllyal is. Tervezetet, mely minden gyarlósága ellenére is kivezethet minket e mostani válság veszélyes ingoványából...

A Tervezet... feloldja azt a feszültséget, mely D. Ordass Lajos püspök személye és magatartása, valamint jövőbeni egyházi szolgálata tekintetében lelkészek és hívek előtt országszerte ismertté vált. Az előzetes tájékoztatók és az illetékesekkel való beszélgetések után jó lélekkel leírhatom, hogy megvan az egyetértés az egyházi önkormányzat értelmezésében és gyakorlásában...

Természetesen el lehet vetni a Tervezetet. De aki elveti, annak világosan ki kelle mondania, hogy nem a megbocsátás "tabula rasa"-ját, hanem a megtorláson alapuló személyi tisztogatást akarja. Ki kell mondania, hogy nem a békességet, hanem a békétlenséget, nem az életet, hanem a halált, nem a közösség javát, hanem a saját egyéni érdekét akarja és szolgálja...

A műltra ne a felejtés, hanem a kölcsönös megbocsátás fátyolát borítva, merjünk nagyot, s ha kell, kockázatosat is tenni a jövőért."

Összeállította: Dóka Zoltán

Az a döntés, melyről szó van, nemcsak azt jelenti, hogy el kell fogadnunk az evangéliumokat vagy el kell utasítanunk őket. A döntés az evangéliumok - s velük együtt Jézus - mellett más szóval a hit. Az evangéliumok s velük együtt az egész Újszövetség hitet akarnak ébreszteni bennünk. Az Újszövetségbe foglalt ige maga is munkálja bennünk a hitet, úgyhogy az írás állandóan eszköze Istennek, az Ő Szentlelkének. Ezért sokkal több az evangélium, mint a történeti tudósítás. Általa óhatatlanul döntés elé kerülünk s e döntés egyúttal felőlünk való döntés is.

A mai ember számára talán éppen ez a legkényelmetlenebb és a legkellemetlenebb. Mert a mai ember szeret mindenféle állásfoglalás, különösen minden egyoldalú állásfoglalás elől kitérni. Annyira vérebe ment már át az a hiedelem, hogy a világban minden igazság csak relatív, hogy már nem is tud kiállni valami mellett, legfeljebb, ha a tömeg sodorja magával. Teljesen átment a vérebe az a meggyőződés, hogy nem érdemes semmiben sem binni. Ezért értelmetlenül áll, mikor az evangélium hitet követel. Pedig az evangélium döntésre, hitre kényszerít. Ezért olyan nagyon nehéz olvasni, ezért olyan nehéz a mai emberek beleszokni a gondolkodásába, a légkörébe.

Amikor a Biblia szól hozzánk azt akarja, hogy mi is úgy tegyünk, mint a vakon született (Ján. 9, 1 kk.). Ennek a szülei is kitértek a döntés elől, mikor a farizeusok kutatni kezdték, mi is történt. De a vakon született bátran tanúságot tett Jézusról. Hiába mondják neki a farizeusok: "Mi tudjuk, hogy ez az ember (t. i. Jézus) bűnös." Mégis csak azt felelte: "Ha bűnös-é, nem tudom: egyet tudok, hogy noha vak voltam, most látok." (Ján. 9, 25.) - Mi is úgy vagyunk mint ez a vakon született. Talán nem tudunk megfelelni sok mindenféle ellenvetésre és kétségre, melyet a Biblia olvasásakor támaszt bennünk. De ha a Lélek megnyitja lelki szemünket a lelki vakaságból, akkor a kétségeink eltörpülnek, jelentéktelenné, semmivé foszlanak szét. Döntően fontos akkor csak az az egy: "Noha vak voltam, most látok." Ez pedig ma sem nyilatkozhatik meg másként mint a vakonszületettnél: "Híszek, Uram!" Az evangélium pedig hozzáteszi: "És imádá őt." (Ján. 9, 38.)

KEKEN ANDRÁS

ŐZIKE

Jézus mondta: "Boldogok a szelídek, mert ők örökségül bírják a földet."

Erdő kusza sűrűjében,
hol sötétben
megrebbennek
titkos árnyak,
bagoly-szármak,
s a napfény is félve hull, -
hol szomorú
indák kusznak,
torz mosolyú
tűskék szűrnak,
s bokrok alján
síri halvány,
zörgő-csontú
vész lapul,
és remegve,
dideregve
lépked mókus, gerle, nyúl, -
élt egyszer egy őzike,
jaj, hogy is került ide,
szelíden ártatlanul?

Medve nézte
rút örömmel,
farkas nézte
kárörömmel,
vércse nézte
vérré szomjan,
és mind látta
már őt holtan.

Őzike szólt
lágyan szépen,
szelídség volt
szép szemében:

"Jó, hogy itt van,
Medve bácsi,
másom nincsen,
ki segítsen,
ugye megtanít málnázní?"
"Jó, hogy itt van,
Farkas bácsi,
másom nincsen,

ki segítsen,
tanítson meg
halkan járni
s a jó utat
megtalálni!"

"Jó, hogy itt van,
Vércse néni,
másom nincsen,
ki segítsen,
ugye, megmutatja nékem,
hogyha szépen
arra kérem,
hogy kell magas
ágon ülni,
felhők fölé
föltreplülni,
sose félni,
a napfényben
vígán élni!"

Mosoly derül
medve képén,
bagoly ámul,
mókus bámul
a vad farkas
szelídségén,
gerle bűgja,
nyuszi súgja:
"Nézd, mily édes
báj ömlik el
mindig véres
vércse nénén!"

Sűrű erdő,
sötét erdő,
titkot rejtő,
veszélyt rejtő,
hogy megszépül
őzikétől,
őzikének
szép szemétől,
halk szavától,
jó szívétől!

A MAGYARORSZÁG EVANGÉLIKUS EGYHÁZ ZSINATÁNAK ELNÖKSÉGE

Budapest, 1994. május 6.

Az Ordass Lajos Baráti Kör Választmányának
Budapest
Bocskai út 10.
1114

Kedves Testvéreink!

A Magyarországi Evangélikus Egyház zsinatának tagjainként és tisztségviselőiként mindennek előtt hálát adunk Istennek, hogy ma is munkálkodik közöttünk. Hálásak vagyunk Istennek azért, hogy a zsinat működik, hogy a zsinati küldöttek, és mások is, akik nem zsinati küldöttek, sokat áldoztak és áldoznak idejükből, szellemi és fizikai energiájukból erre a munkára. Hálásak vagyunk azért a lelki és szolgálati közösségért, amelyben sokféleségünk közepette újra és újra átélhetjük az anyaszentegyház egységét. Hálásak vagyunk Istennek azért a munkáért, amit elvégezhetünk. Mi is úgy érezzük, hogy hűtlenek és engedetlenek lennénk Istennel szemben, ha nem vállalnánk felelősséget magyarhoni evangélikus egyházunk jövőjéért. Ezt a felelősséget nem mi keressük magunknak, hanem a zsinati választás rendjében osztályrészünk lett s nem tértünk ki előle. Olyan helynek, olyan feladatnak tekintjük a zsinati munkában való részvételt, amely lehetőséget és elkötelezést ad számunkra, - az egyházi élet és szolgálat más lehetőségei és elkötelezései mellett, - hogy mi is felemeljük szavunkat mindazon káros és romboló jelenségekkel szemben, amelyek akadályozzák egyházunk megújulását és küldetésének megfelelő működését, és fáradozunk egyházunk megújulásán és küldetésének betöltésén.

Az Ordass Lajos Baráti Kör választmánya által közzé tett memorandumnak a zsinatot érintő egyes megállapításaira az alábbiakban válaszolunk:

Talán nincs is olyan zsinati ülészak, ahol ne kerülne szóba a zsinat tevékenységének feltűnő lassúsága, elhúzódása. Nemcsak felrójuk ezt másoknak, magunk is szenvedünk tőle. A munka kezdetén a zsinat saját tagjai alkotta bizottságokra bízta a törvénytervezetek elkészítését. Szeretnénk tájékoztatni az Ordass Lajos Baráti Kör választmányának tagjait, hogy ezekben a bizottságokban és a bizottsági üléseket megelőzően is hatalmas és áldozatos munka folyt és folyik. Olyan munka természetesen, amelyben sok ellentétet kell feloldani, sok javaslatot megvizsgálni és sok különféle szempontot jogi és teológiai oldalról mérlegelni. Mindez időt, sok időt igényel.

Fájlaljuk, hogy többen azok közül, akiket erre egy-egy egyházkormányzati testület alkalmasnak tartott, a zsinati munkát különböző okokból eleve el sem vállalták vagy a zsinati munkából már megválasztásuk után kiváltak. Döntésüket azonban tiszteletben tartjuk. A hivatalban levő küldötteket egyházkormányzati testületek választották bizalmi alapon. Tiszteletben tartjuk a kiküldő egyházkormányzati testületek választását. Nem érezzük magunkat arra hivatottnak, hogy a zsinati tagok alkalmas vagy alkalmatlan voltát vizsgálat tárgyává tegyük. Szükségét sem látjuk az ilyen felülvizsgálatnak. Inkább állítjuk, hogy a zsinat a mai összetétele többé kevésbé, tehát nem túl nagy hibaszázalékkal tükrözi a magyarhoni evangélikus egyház összetételét.

A memorandumnak a zsinati munka szervezetlenségét felroví megállapítására azt szeretnénk elmondani, hogy a zsinati munka nem valamelyik elnök utasításai szerint folyik, és ezért tűnhet szervezetlennak. Az utasításos rendszer hiánya azonban nem jelenti, hogy ne lennének a munka menetét érintő elképzelések és javaslatok. A munka szervezésére, sorrendjére vonatkozó elnöki vagy elnökségi javaslatok felől a plenáris ülések döntenek. Ezeket a döntéseket viták előzik meg, amelyekben természetesen szerepet játszik a több vagy kevesebb tapasztalat, a szélesebb vagy soványabb szakismeret, hosszabb vagy rövidebb egyházi szolgálatunk, de nem vonható kétségbe, hogy minden zsinati küldött egyházunk megújulását és küldetése betöltését őszintén akarja, és a legjobb szándékkal és legjobb tudása szerint vesz részt a munkában.

Ami az egyházunk területi beosztása, a vezető tisztségek pontos meghatározása és betöltésének idői korlátozása kérdését illeti, a zsinati megbeszéléseken is tapasztalható, hogy igen fontos kérdésnek tekintik a zsinati küldöttek. Véleményünk szerint ugyanis az a tény, hogy a kérdéssel foglalkozó zsinati bizottság körületekintő megalapozottsággal kezeli a kérdést, nem jelentéktelenségről, hanem éppen ellenkezőleg, komolyan vételéről tanúskodik. A területi újrendezést azonban nem tekinthetjük olyan kérdésnek, amely önmagában elvégezhetné egyházunk megújítását.

Az ötven egyháztagnak az országos felügyelő könyvével kapcsolatos beadványa nyomán, amint az Ordass Lajos Baráti Kör levelünk alapján erről korábban már értesülhetett, a zsinati etikai bizottságot hozott létre és megalkotta az etikai kérdések zsinati tárgyalásának szabályzatát, amelyet szintén megküldtünk az Ordass Lajos Baráti Körnek. Szeretnénk, ha világos lenne: a zsinatot ebben az a megfontolás vezette, hogy ne egyedi esetekhez igazított esetleges eljárással, hanem általánosan alkalmazott szabályok szerint foglalkozzék az ilyen jellegű, zsinati tagokra vonatkozó panaszokkal.

Végül az egyházunk hiányolt szociáletikai tanításával kapcsolatosan emlékeztetni szeretnénk az Ordass Lajos Baráti Kör igen tisztelt Választmányát arra az iratra, amely "Szociáletikai nyilatkozat tervezete" címen az Evangélikus Élet f. év január 23-i számában jelent meg. A Lelkipásztor (1994. 2. 69) közölte az irat helyével kapcsolatos megfontolásokat is. A zsinat elnökei a gyülekezetek és az egyháztagok hozzászólását kérték. Az Istentől kapott felelősséget érző Ordass Lajos Baráti Kör megszólalását is igényeljük. Osztozunk a meggyőződésben, hogy "meg kell keresnünk és találunk egymás testvérkezét a közös könyörögsre és cselekvésre!"

Ezt a testvérkezt készséggel elfogadjuk, és mi is nyújtjuk.

Mivel a nekünk címzett memorandum megjelent a Keresztyén Igazságban, ezért kérjük válasznunk megjelentetését is.

Testvéri köszöntéssel:

Dr. Andorka Rudolf
nem-lelkési elnök

Dr. Reuss András
lelkési elnök

A Szerkesztőség megjegyzése:

Az Ordass Lajos Baráti Kör által kezdeményezett találkozás a Zsinat Elnöksége és a Kör küldöttsége között f. évi szeptember 22-én jött létre az Evangélikus Teológiai Akadémia épületében. A Zsinat részéről dr. Andorka Rudolf, dr. Reuss András és Zászkaliczky Péter, az OLBK részéről dr. Boleratzky Lóránd, id. Kendeh György, Nagy Miklós és id. Magassy Sándor vett részt a megbeszélésen.

Konkrét eredmények nem születtek. Mindkét fél kifejtette álláspontját a (1) zsinat munkájának gyorsítása, a (2) zsinat munkájával szorosan összefüggő teológiai kérdések, valamint a (3) megoldásra váró etikai problémák tárgykörében.

A megbeszélés tárgyyszerű, nyílt és testvéri hangvételű volt.

Egyetértés született arra nézve, hogy a személyes találkozásokat célszerű volna folytatni.

Luther írja:

"A törvénnyel akkor élünk helyesen, ha az embert Pál apostollal két, jól elkülönített részre osztjuk. Ő emberre és új emberre. Az új embert ne zaklasd a törvénnyel. Az ő embert azonban csak sarkantyúzd a törvénnyel szüntelen. Minél jobban zaklatod vele, annál jobban élte a törvénnyel.

Az új emberen nem segít a törvény cselekvése. Néki ennél több kell: Krisztus, aki nem törvény és nem jócselekedet, hanem ajándék és tiszta kegyelem - Istentől. Isten előtt minket csak az igazít meg, ha Krisztus a hitben szívünkbe lép. De ha azon vagy, hogy cselekedettel, s bizonyos életmód folytatásával te magad igazulj meg Isten előtt, akkor ugyancsak visszaéltél a törvénnyel és megtagadtad Krisztust, aki cselekedetek nélkül ingyen akar megmenteni téged. Ha tehát te magad akarsz jócselekedettel segíteni magadon: trónbitorlóvá teted a törvényt, saját cselekedetedet teszed helyébe.

Az új embernek Krisztusban mindene megvan. Semmije sem hiányzik. Sem égen, se földön!

Jézus panasza

Ti Mesternek hívtok - és nem kérdeztek engem...

Útnak neveztek - és nem jártok rajtam...

Világosságnak hívtok - és nem néztek reám...

Életnek neveztek - és nem kerestek engem...

Bölcsnek hívtok - és nem követtek engem...

Hatalmasnak neveztek - és nem kértek engem...

Irgalmasnak hívtok - és nem bíztok bennem...

Igazságosnak neveztek - és nem féltetek tőlem...

... Ha egyszer örökre elvesztek - ne okoljátok engem!

(A lübecki Krisztus-szobor felirata.)

D. DEDINSZKY GYULA

"ADALÉKOK"

az "Ötvenes évek" az evangélikus egyházban c. témához

Hazánk második világháború utáni történetének legszomorúbb, legborúsabb szakasza az ún. "Ötvenes évek". A legszomorúbb, legsötétebb korszaka azért, mert a nagy erőfeszítéssel és lelkesedéssel végzett újjáépítő munka sok eredménye mellett is tele volt a Rákosi-féle személyi kultusz gusztustalan jelenségeivel, a hatalmaskodás, az erőszak, a törvénysértések, a koncepciósperek sok-sok tragédiát okozó cselekedeteivel.

Ezek a jelenségek az élet minden területén, a politika, a gazdaság, az irodalom, a művészet, a bíraskodás s így az egyéni sorsok területén is tapasztalhatók voltak. Akkor a terrortól való félelem mély hallgatásra készítette ezeket, jó idő óta azonban már hangos az ország az ötvenes évek bírálataitól. Politikusok, pártvezetők, színdarabszerzők, írók, történészek szinte unalomig sorolják, csempülik az ötvenes évek visszaéléseit, jócskán megelőzve ezzel a gorbacsovi glasznoszty meghirdetését.

Természetes, hogy az ötvenes évek e felsorolt elítélendő jelenségei nemcsak a világi élet területén virultak, de ugyanúgy burjánzottak az egyházak életében, a mi evangélikus egyházunk életében is. Itt is uralkodott a személyi kultusz, a hatalmaskodás, a szabad véleménynyilvánítás elfojtása, megfélemlítés, hamis bírósági ítéletek, az igazság elhallgatása a sajtóban. A kommunista párt segítségével hatalomra került új egyházi vezetőség a más látáson levő püspököket félreállította, teológiai professzorokat idő előtt nyugdíjba küldte, a nem párirozó lelkészeket állásuktól megfosztotta, felfüggesztette, periferikus, kicsi gyülekezetekbe száműzte stb. Szomorúan érdekes, hogy míg világi téren már jó ideje nyíltan hangzott az ötvenes évek visszaéléseinek bírálata, az evangélikus egyházban ez az igazság kereső hang teljesen hiányzik, az ötvenes évek egyházbani törvénytelenégei mindmáig tabut jelentenek. Csak külföldön megjelenő írások, elsősorban a Szépfalusi István szerkesztésében megjelent Ordass-kötetek tárják fel az ötvenes évek egyházunkbani visszaéléseit, méghozzá a teljességre törekedve.

A magam részéről országos egyházi vonatkozásban nincs sok hozzátenni valóm, mégis tollat fogok én is, hogy az ötvenes évek velem kapcsolatos és békéscsabai helyi eseményeivel egészítsem ki a fentebb említett országos egyházi képet. Írásomat nem a nyilvánosságnak szánom, inkább csak a magam tapasztalataimat veszem számba, saját emlékeimet idézem fel. Mivel pedig naplót nem vezettem, sőt rendszertelen feljegyzéseket sem készítettem a jelzett időbe a mivel ma már mozgásban korlátozott, 82 éves beteg ember vagyok, aki a negyven év előtti dolgoknak utána járni nem vagyok képes, ezért a következőkben pontos dátumokat sok esetben nem tudok közölni, de az eseményeket emlékezetem szerint a leghűségesebben igyekszem visszaadni.

I.**Belpolitikai helyzet a második világháború után**

Kezdeti nyugalom, majd fékevesztett terror.

1944. október 5-én, csütörtökön késő esti órában erős ablakzörgés riasztott fel bennünket a légiriadók miatt elsötétített paróchián. Kinyitva az ablakot, az utcáról Galáth György barátunk, akkor tábori lelkész szólt hozzánk. Közölte, hogy az Erdélyből visszavonuló

magyar hadsereg egyik utolsó alakulatával tart ő is az ország belseje felé. A szovjet csapatok ott vannak Csaba alatt, felszólított minket, hogy összekapkodva a legszükségesebb holminkat meneküljünk, neki módjában áll autóján magával vinni bennünket. Megdöbbenésünket, habozásunkat látva elmondotta, hogy tapasztalatuk van arról, hogy a szovjet katonák az elfoglalt magyar helyiségek papjait elhurcolják, a papnékat meggyalázzák, ez az utolsó lehetőségünk, meneküljünk! Ezeket hallva, kértem feleségemet, hogy két kisfiunkkal menjen el Galáth-tal. Valahogy majd eljutnak a Dunántúlra, Győrbe, szüleikhez, rokonságához. Feleségem kérdésére megyek-e én is velük, mondtam, hogy én a gyülekezetet nem hagyhatom el, maradok. Mire válasza az volt, ő sem hagy el engem, ő is marad. Több szó nem esett köztünk erről. Közöltük döntésünket Galáth-tal, megköszöntük mentő szándékát s újjára bocsátottuk őt. Amikor távolodni hallottuk gépkocsija zaját, mintha ránk omlott volna az egész világ, úgy éreztük, lezárult életünk.

Másnap reggel, október 6-án pénteken senki sem jelent meg a reggeli istentiszteleten. A kistemplom előtt búcsúztam el a hivatalából haza induló Medovarszky Mihály gondnoktól, mélyen meghatottak voltunk mindketten, hiszen nem tudtuk, hogy találkozunk-e még lelkes és gondnok minőségben. Félórával már az utcán dübörögtek a Vörös Hadsereg tankjai, ágyúi, lovas szekerei. Lezárult életünk eddigi szakasza, a "keresztyén Magyarország" helyett ezután a kommunista Magyarországon élünk - ha élünk.

Egyelőre azonban semmi jele nem mutatkozott annak a terrornak, azoknak a rémségeknek, amelyeket éveken át hirdetett a fasiszta hírközlés. Ellenkezőleg. Csupa megnyugtató tapasztalatot szereztünk. A szovjet csapatok bevonulása után egy délután a város összes lelkészei meghívást kaptak a város katonai parancsnokságára. Ott egy szovjet tábornok barátságosan üdvözölt bennünket, nyugtatgatott, hogy nincs mitől félnünk, sem személyünket, sem szolgálatunkat illetően. Felszólított minket, hogy munkánkat végezzük úgy mint eddig. Nyissuk ki a templomokat, tartsuk meg az istentiszteleteket, sőt elrendelte, hogy a légiveszély miatt már jó ideje némaságra kárhoztatott harangokat is szólaltassuk meg. Belőlünk és hiveinkből a felszabadulás örömteli érzését váltotta ki az, amikor vasárnap a város minden templomában felzúgtak az istentiszteletre hívó harangok.

A háború utáni Magyarországon kezdetben igen reményteljes, megnyugtató demokrácia érvényesült. Az országgyűlési választásokon több (emlékezetem szerint 7 vagy 8) párt indult, a döntő győzelmet a polgári pártok, ezek között is a főleg a Független Kisgazdapárt aratták, a kommunista párt erősen lemaradt. Ez a nyugalom azonban nem sokáig tartott. A kommunista párt vezetése elszánta magát arra, hogy a hatalmat bármilyen áron, ha másként nem megy, akkor erőszakkal is megszerzi. Ennek vészjósló előjelei voltak az országszerte megrendezett ún. népítéletek.

Békéscsabán 1946. március 2-án, szombaton de. a kommunista párt "tüntetés" rendezett a főtéren. Ennek során szervezett verekedő brigádok járták be a várost, a más pártokban vezető szerepet játszó, vagy csak a kommunisták szemében szállkát jelentő, reakciónak tartott személyeket lakásukon, vagy hivatali helyiségükben, vagy akár az utcán is elfogtak, agyba-főbe verték, majd úgy véresen, félig agyonverve a városháza előtt felállított tribúnra cipelték. Ott az őrzőgő, ordító tömegnek felmutatták. Az áldozatok a következők voltak: dr. Medovarszky Mátyás nyug. városi főjegyző, volt egyházközségi felügyelőnk, Galli Géza tanácsnok, dr. Bagyinka város aljegyző, dr. Endreffy közellátásvezető, Zsilak György iparostaniiskolai igazgató (akit tanítványai, inasok ablakaink előtt az utcán hajtottak végig, fenéken rugdosták, fejét botokkal verték), Várkonyi György kereskedő, presbiterünk, akit hivatalos papírossal a városháza egyik irodájába beidéztek s amikor ott megjelent, rárontottak, az udvarra hurcolták s úgy összeverték, hogy feje labdává dagadt, szeme szinte eltűnt, napokig nem látott, kis híján megvakult. A további áldozatok Kliment Z. András presbit-

erünk, Lipták Galló Pál ingatlanügynök és Ásványi közmunkavezető, féllábú rokkant. Ez utóbbit kivéve valamennyien egyházunk tagjai. Aznap, másnap mindnyájukat meglátogatam, kit hol találtam, lakásán, a kórházban. Nem volt kockázatmentes ez a kúra-pasztorálásom, sokan igyekeztek is róla lebeszélni.

E néptételek után a kommunista párt nagyon megerősödött, a más pártok tagjai közül sokan megfélemlelve visszavonultak.

Az ország lakosságának ez a megfélemlítése, emberek megalázása, lelki és fizikai gyötrése más területen, széles körben is történt.

Békekölcsön jegyzés. Az ország érthető okokból katasztrofális gazdasági helyzete arra készítette a kormányt, hogy a lakossággal ún. békekölcsönt jegyeztessen. Ez elvileg önkéntes volt, a valóságban azonban mindenkit kötelezték a jegyzésre, sőt gyakran egészen durva, embertelen módon tették ezt azokkal, akiket, társadalmi okból a rendszer ellenségeinek tartottak. Csabai példák: Horváth Istvánt, a város volt, de már szolgálatából nyugdíj nélkül elbocsátott vagyontalan adóhivatali főnökét is magas összegű kölcsön jegyzésére akarták kötelezni. Horváth - nem lévén semmi jövedelme, kenyerre sem - nem tudott az államnak kölcsönt adni. Behívták egykori hivataloskodása helyére, a városházára, fenyegették, gyötörték, majd egy alacsony, sublót formájú szekrénybe gyömöszölték, ott kukorékolnia kellett, csak azután bocsátották ki.

Botyánszky Pál, volt módos gazda, egyházunk másodfelügyelője, Garai utcai lakos, 80 év körüli mindenéből kifosztott ember volt, nem tudta vállalni a rá kirótt "önkéntes" kölcsön-jegyzést. Behívták a városházára, az aggastyánkorú, súlyos, magasvérnyomásban szenvedő, szédülő embert arra kényszerítették, hogy az emeletről a földszintre vezető lépcsőökön háttal járva menjen le, minden pillanatban az elesés veszélyének tegye ki magát, majd egy irodában a nagy orrú öreg embert a falhoz állították, de úgy, lábujjhegyen kellett állnia és az orrával kellett a falhoz támaszkodnia mindaddig, amíg csak össze nem roskadt.

Brlük mamóka a Berényi utcából, szintén 80 év körüli, piciny, törekeny asszony volt, az egyik kisgazdapárti helyi vezető édesanyja, mindennapos templomjárónk. Már neki sem volt vagyona, csak adótartozása. Őt is nagyszámú kölcsönjegyzésre szorították. Amikor sírva mondta el, hogy nem tudná miből fizetnie, akkor a városháza hivatalos helyiségében letérdepeltették s megparancsolták neki, hogy imádkozzék, mondja el a Miatyánkot! De amikor szegény sírva belekezdett, ráordították: mit gondolsz, talán azt hiszi, hogy a templomban van, lökdösdtek, a padlón feldöntötték.

Ez csak 3 példa a sok száz vagy ezer közül. Ezeket azért jegyeztem ott fel, mert mindháman annak idején személyesen elpanaszolták nekem mélységes megaláztatásukat.

A kulákklista. Az úgynevezett kulákklistára tétel az emberek meggyötrésének, meghurcolásának, börtönbevettetésének egy másik, az egész országban folytatott módja volt. De ez annyira ismert, a sajtóban már lerágott csontként szereplő téma, hogy erről itt szólni, a magamrészeről fölöslegesnek tartom. Szomorú tény, hogy az addig egyházfenntartó módosabb gazdahiveink zöme kulákság címén minden vagyonát elvesztette, őket lakásukból elfűzték, jó, ha az istállóban lakni engedték, adóhátralék, terménybeszolgáltatás nem teljesítése miatt a legtöbbjük hosszabb-rövidebb időre a börtön lakója lett.

Szalonnasütésért akasztás. Sajnos a lakásból kiűzés, a börtönbe juttatásnál történt esztelenebb, tragikusabb törvénysértés is. Valamelyik békésmegyei község határában aratás idején az egyik gazda ebédidőben szalonnát süített saját búzátláblja végében. A rendőrök rajta ütöttek, bekísérték a megyeszékhelyre Békéscsabára, ahol azon vád alapján, hogy

szabotázst kísérelt meg, mert - úgymond - felgyújtani akarta a határ lábbonálló gabonáját, a bíróság a gazdát halálra ítélte, azonnal felakasztották. A halálos ítélet és az elrettentő célzatú akasztás legfőbb szorgalmazója Békéscsaba akkori szadista polgármesternője, Szegediné, vagy ahogy orosz nyelvű jelzővel általában nevezték: Zsenka - volt. Szegediné a városházán sajátkezűleg pofozta, ököllel verte a szerinte szándékosan nem fizető, beszolgáltatást nem teljesítő öreg parasztokat. Ugyancsak ő volt az, aki az első világháborús 101-es házi gyalogezrednek a város főterén álló, a hősi halottak névsorát is kőbe vésve feltüntető emlékművet egy éjszaka traktorral erősített drótkötéllel lehúzatva, eltakarította. Óriási felzúdulás követte ezt a kegyelemtétőt merényletet, de a Zsenkát akkor senki sem vonhatta felelősségre, erre csak 1956 őszén került sor, amikor az emlékoszlopot újra a helyére állították, ma is ott áll sok száz békéscsabai család hősi halott hozzátartozójának kegyeletes emlékeztetőjeként. Szegediné volt Békéscsabán az ötvenes évek rémuralmának személyes megtestesítője.

Támadás az egyház ellen

A kommunista párt rövid 4 év alatt, 1948/49-re átvette a korlátlan hatalmat. Legyőzte, megsemmisítette minden ellenfelét. A történelmi született arisztokrácia megszűnt, tagjai szinte kivétel nélkül elhagyták az országot. Megszűnt létezni a vagyoni, az ún. pénzarisztokrácia is, hiszen az ipari magnásoktól gyárikaikat, a földesuraktól birtokaikat elvették, egykori tulajdonosaik is nagyrészt Nyugatra menekültek. A kommunista párt a régi baloldali szocialdemokrata pártot magába olvasztotta, a többi pártot, köztük az addig nagy erőt képviselő Kiszgazdapártot is felszámolta, egyedül maradt a porondon. Megsemmisült kulákká, üldözötté nyilvántartása után az addig nagy erőt jelentő módosabb parasztréteg is. A kommunista párt tehát leszámolt minden ellenfelével. Egyedül az egyház élt még a régi társadalmi tényezők közül. 1948-ban a kommunista párt elérkezettnek látta az időt az egyházzal való leszámolásra is.

Ez a leszámolás nem történhetett az előzőkbe leírt módon. A templomokat nem lehetett elvenni, a papokat nem lehetett mind börtönbe zárni, az imádkozást nem lehetett az embereknek megtiltani. Az egyház tehát egyelőre maradt, de azt kellett elérni, hogy vezetése olyanok kezébe kerüljön, akik készségesen kiszolgálják a rendszert, a párt törekvéseit. Az egyház elfoglalása tehát óvatosabban, lépésről-lépésre kellett történnék.

Az egyházi iskolák államosítása. A kommunista párt jól tudta, hogy akié az ifjúság, azé a jövő. Ezért 1947-ben, még a koalíciós pártok korában megindította az akciót az egyházi iskolák államosítására. De az egyházak is tudták, hogy akié az ifjúság, azé a jövő, ezért ellentmondtak a törekvésnek és a vallásos tömegek is oly egységesen és erélyesen tiltakoztak az államosítás ellen, hogy a kormány az akcióval - átmenetileg - leállt. No, nem végleg. A következő, 1948. év tavaszán sorozatos támadó cikkek jelentek meg a lapokban, melyek az egyházi iskolákat ódon, elmaradt, idejét múlt intézményeknek tűntették fel, elhallgatva a tényt, hogy évek során át sorra az egyházi iskolák tanulói nyerték az országos tanulmányi versenyeket és ezek az iskolák adták az ország értelmiségének legkiválóbb egyedeit. Az állami tanügyi hatóságok (tanfelügyelők) nyomást gyakoroltak az egyházi iskolák pedagógusaira, pártoló nyilatkozatot kérve tőlük az államosítást illetően, miközben tudtukra adták, hogy az állam majd csak azokat veszi át szolgálatba, akik az egyházi iskolák államosítását maguk is kéri. De a lelkészekre is nyomást gyakoroltak a hatóságok.

Így pl. 1948. június 5-én, szombaton Békésmegye főispánja is értekezletre hívta össze az összes békéscsabai lelkészt, a politikai pártok vezetőivel és a pedagógusok képviselőivel együtt. A cél itt is az volt: az egyházi iskolák államosítását pártoló nyilatkozat meghozatala.

A pártvezetők támadták, ócsárolták az egyházi iskolarendszert, a pedagógusok jelenlévő képviselői (szegények) kényszerben hallgattak, a papok közül én szólaltam fel egyebek mellett a következőket mondva: "... Arra szólítottak fel bennünket, hogy őszintén és nyíltan beszéljünk. A demokratikus pártok olyan hangnemet ütöttek meg, amihez mi nem vagyunk hozzászokva. Az urak nagyon jól tudják, hogy mit jelent "a nyugati politika képviselőjének lenni". Itt már nyugodtan és szabadon a kérdésről beszélni nem lehet. Miért nem mondják, hogy nyilasok vagyunk? A Főispán Úr nagyon kedves volt, hogy felszólított bennünket, hogyha van valami kifogásolni való, akkor említsük meg. Mint a viták során hallottuk: titokzatos kezek gyűjtőíveken aláírásokat gyűjtöttek az iskolák államosítása ellen. Én teljes nyugalommal kijelenthetem, hogy az evangélikus egyház nem gyűjtött aláírásokat soha. Egy ülést tartottunk, mert képtelenségnek tartottuk, hogy amikor az állam az iskoláinkat el akarja venni, ne csináljunk semmit. Tudom azt, hogy a városházán, a textilüzemben aláírási íveket köröztek az egyházi iskolák államosítása mellett, még a sertéshízlaldában is írtak ilyen kérdőíveket alá. Mi ezt nem csináltuk. Ha történt volna is, nekünk nem szabad. A Főispán Úr kilátásba helyezte, hogy ha valami nem helyes, nem korrekt eljárás, akkor azt említsük meg. Legyen szabad felhoznom, hogy a Békés megyei tanfelügyelő az egyházi iskolák tanítóihoz intézett egy körlevelet. Nem hoztam el a körlevelet, nem is tanultam meg, de az áll benne: Neki szükséges tisztába jönnie azzal, hogy a tantestület tagjai közül kikre számíthat, mint munkatársakra, kéri az aláírásukat az ívre. Ez azt jelenti, hogy meg vannak fenyegetve, hogy akik nem írják alá, azokat nem veszik át, magyarul: az nem kap kenyeret. Uraim! Ez nem az a forma, amit mi alkalmasnak találunk, hogy a kenyereinken keresztül az egyházzal szemben állást foglaljunk. Kérem, hogy a Főispán Úr a körlevelet vonassa vissza, mert az lelki kényszer." Nagy János: "Az nem lelki kényszer, hogy azért nem lehet állást foglalni az egyházi iskolák államosítása mellett, mert az egyházi törvénykönyv szabályaiba ütközik? - Gyulán kiközösítéssel fenyegetik a tanítókat és a híveket". Dedinszky Gyula: "Nálunk nincs kiközösítés. A szarvasi evangélikus egyháznak azt a rendeletét mutassa fel, amiben kiközösítéssel fenyegették, akkor elhiszem, hogy úgy van. De a Békés megyei tanfelügyelő körlevelét át tudom nyújtani a Főispán Úrnak" - Papp Sándor főispán: "... az államosítás, amit az egyházak sérelmeznek, nem fog az egyháznak sérelmet okozni. Megköszönöm a fáradságukat a tisztelendő uraknak, hogy mind eljöttek". Kmft. Békés-megyei Levéltár, Békés vármegye Nemzeti Bizottsága iratai 20-1/1948."

Nemcsak ilyen egyéni papihang, hanem a békéscsabai evangélikus gyülekezet hivatalos hangja is tiltakozott iskolái államosítása ellen. A gyülekezet képviselőtestülete 1948. május 31-iki gyűlésén iskoláinak államosítása ellen, meghagyásuk mellett nyilatkozott. A nyilatkozatot megküldeni rendelte a Bányai egyházkerület püspökének, D. Ordass Lajosnak és Ortutay Gyula vallás- és közoktatásügyi miniszternek is.

De hiába volt az ország egyházainak és vallásos lakosainak egyöntetű tiltakozása, az országgyűlés 1948. június 15-én meghozta az egyházi iskolák államosításáról szóló törvényt. Országosan olyan heves volt a tiltakozás, hogy volt olyan eset is, amikor az egyházi iskolák megtartása mellett tüntető tömegben a rendőrpuskagolyók emberi életet oltottak ki. úgy látszik, a hatóságok Békésmegyében is tartottak ily tüntetéstől, legalábbis erre utal az a körülmény, hogy a rendőrséget készenlétebe helyezték, sőt 1948. június 7-én két századnyi rohamsisakos katona szállta meg Békéscsabát, akik a mi parochiánkkal szemben fekvő evangélikus fiúgimnáziumba szállásolták be magukat. De itt semmiféle zendülés nem történt.

Az iskolák államosítását nem tudta megakadályozni a hatalmas római katolikus egyház, nyilvánvaló, hogy az alig 5%-nyi evangélikus egyház sem tehetett semmit, mégis kár volt,

hogy egyházunkban nem alakult ki egységes álláspont e kérdéskörben. A püspökök és a papság óvatos része azt vallotta, amit Veöreös Imre az Új Harangszó 1948. június 6-iki számának vezércikkében így fejezett ki: "Az egyház lényegéhez nem tartozik az iskola." - "Ebből következik, hogy az iskoláért mártír vér nem folyhat." "Van egy határ, ahol az egyház Istennek engedelmeskedve szenvedőlegesen, vérig köteles ellenállni. Ennek ideje most nem érkezett el, mert ez a határ - nem az iskolakérdés."

Ez valóban igaz így. De Ordass Lajos, aki a legszenvedélyesebben védte iskoláinkat és a vele egy látáson levő papság ezt azért tették, mert tudták, hogy ha az iskola nem is tartozik az egyház lényegéhez, de igenis az egyház létének egyik lényeges tartóoszlopa, mely ha kidől, az egyház mérhetetlen károsodást szenved. Amint ezt a következő esztendő és a jelenünk is fájdalmasan igazolják.

Az egyházi iskolák államosítása okozta feszültséget levezetni, a még mindig háborgó egyházi közvéleményt megnyugtadni kívánta a kormányzat azzal, hogy az ugyanazon 1948. évben az egyházakkal megkötött Egyezmény-be belefoglalta a kötelező hitoktatás meghagyásának pontját. Ez a mi egyezményünk esetében így hangzik. "A magyar köztársaság kormánya elismeri és biztosítja az evangélikus egyháznak azt a jogát, hogy az állami jellegű iskolákban a kötelező vallásitanítás továbbra is teljesen szabadon történjék." (Egyezmény 6/f pont) Turóczy püspök, Veöreös Imre és elbarátaik, akik az Egyezmény megkötését támogatták, most örömmel hangoztatták, hogy milyen okos dolog volt ez részükről, mert ıme, a vallásoktatás terén (ami az egyházi iskolák fenntartásának értelme), semmi sem változik, marad a kötelező hitoktatás. Az Egyezmény megkötésének ellenzői azonban nem tudtak így örvendezni, a régi vallásügyi törvényeknél az Egyezményt sokkal gyöngébb garanciának tartották, mondván, hogy egy Egyezményt bármikor felmondani, részeiben, vagy akár egészében is megváltoztatni, lehet.

Sajnos, ebben az egyházi ellenzéknek, az ún. Ordass-vonalnak lett igaza. Nem telt el az Egyezmény megkötése után egy-másfél év és a kormány máris megszüntette az iskolában a kötelező hitoktatást, s helyébe az ún. fakultatív hitoktatást léptette életbe, ami azt jelentette (volna), hogy a tanulók közül csak azok járhatnak iskolai hitoktatásra, akiket szüleik erre a megadott időpontban beíratnak.

Nem is lett volna ez különösebben vészes, ha az állam tartja magát rendeletéhez. Látni abból is, hogy az első fakultatív, hitoktatásos 1949/50-es tanévben, amikor még nem alkalmaztak pressziót a szülőkre, Békéscsabán 3.506 általános iskolai tanuló részesült evangélikus hitoktatásban. Csaknem 100%-a az evangélikus iskolásoknak.

Csakhogy ez a helyzet az egyre ateistább irányba forduló kormányzatot nem elégíthette ki. Megkezdődtek a különféle praktikák, adminisztratív intézkedések a vallásos szülők megfélemlítésére. Már maga az volt lehetetlen állapot, hogy a rövid két félnapra korlátozott beíratási időben az iskola épületében tartott beíratási alkalmon az egyháznak senki képviselője nem lehetett jelen. A hittanbeíratásnál ott volt (a természetesen állami) iskola igazgatója és tanári kara, a Kommunista Párt, a Kommunista Ifjúsági Szövetség, a Demokratikus Nőszövetség stb. képviselője, tehát mindenki, akinek az egyházhoz semmi köze, éppen csak az egyház nem lehetett jelen, holott az ő ügyéről volt szó. Ez az előbb felsorolt társaság a gyermeküket hittanoktatásra beíratni szándékozó szülőket (leginkább anyák voltak) egyenként fogadták és szándékuktól minden módon eltántorítani igyekeztek. Az egyik bizottsági tag kigúnyolta a szülőt maradisága miatt, hogy még mindig hisz Istenben, pl. abban, hogy a világot és az embert is ő teremtette, a másik érvelt, hogy a gyermeke milyen káros lesz a kettős nevelés, amit az iskola és a hittanóra eltérő tanítása jelent, ha pedig ez sem használt, jött a döntő érv: tudnia kell a szülőnek, hogy gyermeke, ha hittanra jár, magasabb tanintézetbe nem juthat stb. stb.

De használtak más eszközöket is. A Luther utcai volt iskolánkban az első fél napi (du. 6-ig) beiratásakor vagy 300 szülő állt az udvaron. A szülőket azonban egyenként hívták bizottság elé, ott mindenkivel eljátszották a fentebb leírt jeleneteket, egy-egy szülővel galább negyedórát foglalkoztak. Így aztán az első beiratási napon mindössze 16 szülő érült a bizottság elé (de közülük se mindenkinek a jelentkezését fogadták el) a többi szülőt küldötték letelt a beiratás ideje.

Volt más figura is. Én valamelyik évben a Soprony tanyai régi iskolában tanítottam a tant, a gyermekek száz százalékban, mintegy nyolcvanán jártak óráimra. A következőre szóló beiratkozáskor a tanító azt a fogást alkalmazta, hogy az első beiratási napon nem országosan meghirdetett délutáni órákban, hanem délelőtti "várta" a szülőket, másnap pedig akkor nem jöttek, abban az iskolában az említett tanévben - beiratkozások hiánya miatt - nem lehetett hitoktatás. A dolgot személyesen jelentettem Gregor György megyei egyháziügyi megyei titkárnak, aki "kivizsgálta" az ügyet s másnap derűsen tájékoztart arról, hogy a tanító "túlbugzóságában" követte el ezt a szabálytalanságot, de nyugodjak meg, "jól megmostuk a fejét" mondta. Kérdeztem, ha így áll a dolog, mikor kapnak a szülők terminust gyermekeik hittanra beiratáshoz? "Sajnos, ilyen pótbeiratásra nincsen mód, mi kell a jövő tanévig."

Más. Feszt Miklós nagybányai lelkész az ő faluja iskolájában a hittanbeiratáskor használt visszaélésekről az esperesen keresztül a püspöknek tett panaszt, pontosan közölve, hogy mely szülőt milyen fenyegetésekkel illették s bár mindvégig megmaradt elhatározása, hogy gyermekét nem vették fel a hittanosok közé. Az Országos Állami Egyháziügyi Válat elrendelte a panasz kivizsgálását. Gregor György megyei áll. egyházmegyei előadó amely más megyei potentáttal kiszállt Nagybányára, ott az iskola igazgatója, a helyi titkár s ki tudja ki más jelenlétében "kihallgatták" a szerencsétlen megszeppent anyát, félelmében "már nem emlékezett" a lelkész panaszfelelőjében (az anya által bemondott) szavakra, mire a bizottság megállapította, hogy a lelkész feljelentés valótlan (egy szóval lelkész hazudott). Erre azután a püspök levélben ledorongolta papját, közölve vele, hogy még egyszer szít ilyen ellentétet az egyház és az állam között, leszedi róla a lutherkabátot, nem lehet lelkész.

Volt más fogása is a kormányzatnak. Tudni kell, hogy csak az a lelkész taníthatott hittant iskolában aki ehhez a megyei tanács oktatási osztályától névre szóló megbízó levelet kapott. Nos, Gregorék intézték úgy a dolgot, hogy ezek a megbízó levelek rendszerint késve kerültek a lelkészek kezébe, sőt volt idő, amikor egész évben nem adták ki az engedélyt. Mi az volt a lelkészek is pl. az 1952. tanévben 10 tanyai iskolában nem taníthattuk a hittanra beírt gyermekeket, mert minden utánjárásunk ellenére sem kaptuk meg az engedélyeket.

Volt a helyzet a Viharsarokban, elsősorban Békés megyében. A szülők látva, hogy gyermekeik hitoktatásra beiratásánál következetesen atrocitásoknak, megaláztatásnak vannak kitéve és ezek ellen sem állami részről, sem egyházi részről védelmet nem találnak, - lassan-lassan lemondtak a beiratások kísérleteiről.

Eredményt lássuk Békéscsabán.

Amint már említettem, a fakultatív hittanoktatás az első - mondhatni "szabad" beiratási évben 1949/50-ben 3.506 gyermekünk tanult hittant. 1952-ben már csak 1182, 1953-ban már csak 125, 1966-ban már csak 58 evangélikus tanuló járt hittanóra. Attól kezdve Békéscsabán, de az egész Békés megyében sincs iskolai hitoktatás. Immár 20 éve. A Békés megyében az ország evangélikusságának része él, 100.000 lélek és százezer

lélekből nincs egyetlen hittanos sem. Csoda-e, ha állandóan fogy a templomba járók száma? Milyen jövő vár az egyházra, ha nincs utánpótlása? És ez a lélekirtás elsősorban Gregor György megyei állami egyházügyi titkár/tanácsos gátlástalan törvénytelenkedésének műve, aki nyilván ennek köszönhetően maradhatott legtovább a hivatalában, a kezdeti 1951. évtől egészen 1986-ban történt nyugalombavonulásáig. (A békéscsabai adatok a megfelelő évi igazgatólelkész évi jelentésekből valók.)

Őrsékváltás az egyházban. Említettem, hogy a rendszer törekvése egyelőre nem az egyház felszámolása volt, hanem csak az, hogy az egyház élére olyan vezetők kerüljenek, akik mindenben azonosítják magukat a kommunista párt céljaival, engedelmesen szolgálják azokat. Ehhez teljes őrsékváltást kellett végrehajtani az egyházakban. Én itt csak az evangélikus egyházban végbement személyi változásokkal foglalkozom, ezekkel is csak vázlatosan, mert hiszen Ordass Lajos életrajzi írásai, melyeket Szépfalusi István ausztriai magyar lelkész rendezett sajtó alá s jelentetett meg külföldön, ezek a kötetek teljes részletességgel ismertetik az egyházunkban történt eme változásokat.

Az előbb tárgyalt, egyházi iskolák államosításának akciójával egyidőben indította meg a kormányzat, a párt az általa óhajtott őrsékváltás végrehajtása érdekében.

(Folyt. köv.)

Luther Márton:

"Arra kérek és intek minden kegyes keresztyént, ne botránkozzék meg a Biblia egyszerű beszédein és történeteiben, ne is kételkedjék azokban, bármilyen egyszerűnek és együgyűnek lássák is az, amit az Írás mond. Mert az mind az Isten fenségének, hatalmának és bölcsességének a szava, cselekedete, története és ítélete. Ez a könyv teszi balgákká e világ bölcsseit és tudósait. "Csak a kicsinyek és együgyűek érthetik meg, mint Krisztus mondja Máté 11-ben. Azért hagyd a gőgös magabizásodat és tartsd sokra e könyvet, hiszen az Írás a legmagasabb, legnemesebb szentély, a leggazdagabb kincsesház, amelynek gazdagságát sohasem értheted meg és sohasem merítheted ki teljesen. Így találsz meg benne az isteni bölcsességet, melyet az Isten egyszerűen és minden külső méltóság nélkül tár eléd, hogy tönkre tegyen minden emberi gőgöt és nagyralátást. E könyvben megtalálod a jászolt és a pólyát is: Krisztus fekszik benne és az angyal a pásztorokat is ide küldi. Nagyon egyszerű és nagyon is emberi pólya az, de kimondhatatlanul drága kincs fekszik benne: Krisztus."

Fordította: Karner Károly

Die 24. Folge unserer Zeitschrift bringt die Meditation von Bischof Lajos Ordass, die er an die "Ausgesiedelten" im Jahre 1952 richtete. - Wir publizieren den Schlussteil der Studie "Gesetz und Evangelium" vom Erlanger Professor W. Elert. Wir sind dem Verleger für seine Genehmigung dankbar, dass wir diesen grundlegenden Teil der Lutherischen Theologie publizieren durften. Gleichfalls bringen wir den Schlussteil des von Pfarrer Sándor Magassy sen. verfassten Lagerberichts und seiner Kritik bezüglich unserer evangelischen Religionsbücher und des Religionsunterrichtes. Es bedarf unverzüglicher massnahmen seitens unserer Kirchenleitung aufgrund der Bibel und unserer Bekenntnisschriften dem gefährlichen Chaos ein Ende zu bereiten! - Zum 10. Todestag von Professor Károly Kerner gedenken wir in einer bescheidenen Würdigung, in Dankbarkeit, Liebe und Anerkennung seiner bedeutenden theologischen und gemeinkirchlichen Dienste. Sein Wirken und seine Schriften sind auch heute noch eine echte Hilfe zur Erkenntnis des christlichen Lebens und der Wahrheit für unsere Intellektuellen. - Zoltán Dóka bringt eine Zusammenstellung von Äusserungen zur besseren Kenntnis von Lajos Ordass und András Keken. - Wir sind gerne bereit die Bemerkungen des Synodalpräsidiums über das vom Vereinsvorstand des Freundeskreises L. Ordass publizierte Memorandum mitzuteilen. - Eine ernste und auf Lösung wartende Aufgabe der Kirchengeschichtsschreibung zu Hause und im Ausland ist die Beschreibung der Geschehnisse der sog. "FÜNFZIGER" Jahre. In diesem Thema freut es uns - mit Genehmigung der Familie - Teile der Notierungen unter dem Titel "GLOSSEN" vom verstorbenen Pfarrer D. Dedinszky Gyula zu publizieren. Die im Komitat Békés - im Sturm - erfolgten Geschehnisse gewähren einen eigenartigen Blick in die "kirchlichen" Probleme der 50er Jahre.

The 24th issue of our periodical brings a meditation from Bishop Lajos Ordass which he addressed to the "deportees" of 1952. - We put forth the finishing part of the study from W. Elert, who was a professor in Erlangen, titled "Law and Gospel". We are thankful to the publishing house for giving us the permission to publish this basic part of Luther-theology. - We also put forth the finishing part of the critical analysis from Sándor Magassy Sen. on "Lutheran Textbooks and Religion-teaching". Immediate measures are needed from the Church Leadership, based on the Bible and our Documents of Confession, to put an end to the dangerous chaos! - We commemorate dr. Károly Kerner on the 10th anniversary of his death. We remember his major theological and public church services in the tone of thankfulness, warm love and appreciation. His writings and work is a major help even today for the intelligencia to get to know the Christian life and truth. - Zoltán Dóka presents manifestos which help to get to know Lajos Ordass and András Keken better. - We readily bring the notes of the Synod Presidency, which comments on the Memorandum written by the Board-committee of our Society of Friends. - It is a serious and not yet solved duty of the church-history writing to write about the so called "fifties", both in this country and abroad. Within this topic we present with pleasure - on the basis of the family's consent - the notes of Gyula Dedinszky, late pastor in Békéscsaba, titled "Additional". The incidents in the county Békés - in the so called "Stormy corner" - give an interesting picture of the "church" problems of the fifties.

E SZÁMUNK SZERZŐI

Andorka Rudolf egy. tanár	Budapest
+Dedinszky Gyula lelk.	Békéscsaba
Dóka Zoltán gyűl. lelkész	Hévízgyörk
+Elert Werner egy. tanár	Erlangen
id. Magassy Sándor ny. lelkész	Sikátor
+Ordass Lajos ny. püspök	Budapest
Reuss András rektor	Budapest

Folyóiratunk szerzői honoráriumot nem igénylő írásokat közöl.
Köszönjük a szerzők, az írók sokféle segítő szolgáltatását.

Közöljük az Ordass Lajos Baráti Kör kiadványainak jegyzékét.
A kiadásra került munkák jól segítik egyéni hitéletünket és a gyülekezetek közösségét.

Ordass L.: "A keresztfá tövében" Nagyheti áhitatok	100,- Ft
Ordass L.: Jó hír a szenvedőknek. Prédikációk 1956-58	250,- Ft
Ordass L.: Vádirat. Korrajz	40,- Ft
Ordass L.: Nem tudok imádkozni.....	100,- Ft
Ordass-Giertz: "Házát kösziklára építette" Elbeszélés.....	150,- Ft
Ordass-Giertz: "Hitből élünk!" Elbeszélés.....	200,- Ft
Ordass-Loy: Te vagy az én reménységem. Imakönyv	100,- Ft
Terray L.: Nem tehetett mást! Ordass Lajos életútja	100,- Ft
Virág J.: D. Luther Márton önmagáról. Életrajz	100,- Ft
Luther M.: Tizennégy vigasztaló kép.....	160,- Ft
Botta I.: Dévai Mátyás, a magyar Luther	80,- Ft
Scholz L.: Tisztítsd meg szíved, hogy megtartassál.....	80,- Ft
Scholz L.: Két sugárzó igazgyöngy. Írásmagyarázat	120,- Ft
Sólyom J.: Hiszem - tudom. Bevezetés az egyház tanításába.....	220,- Ft
Ritter-Tekus: "A lelkipásztor imádsága"	60,- Ft
Vajta V.: Hit és élet összecsengése. Előadás.....	40,- Ft
Böröcz S.: Kiáltás a mélyből. III. kiadás.....	340,- Ft
Kapi B.: Isten hárfása. Gerhardt Pál élete	150,- Ft
Maróthy J.: Szegények szíve. Novellák. Új kiadás!	400,- Ft

Terjesszük kiadványainkat és folyóiratunkat.
A könyvárak ÁFA-val értendők.
Nyomdai előkészületben D. DÓKA ZOLTÁN - MÁRK ev. kommentárja!
A kiadóhivatal kéri a címváltozások szíves bejelentését,
hogy a folyóirat küldésében fennakadás ne történjék.

A pénzádományokért, az észrevételekért, a tanácsokért, a figyelmes szeretetért
hálás szívvel mond köszönetet a Szerkesztőség és a Kiadóhivatal.